

Redakčná rada

doc. RNDr. Branislav Bleha, PhD.
doc. RNDr. A. Dubcová, CSc.
doc. Mgr. Marcel Horňák, PhD.
doc. RNDr. Daniel Gurňák, PhD.
RNDr. Peter Likavský, CSc.
prof. RNDr. J. Mazúrek, CSc.
prof. RNDr. E. Michaeli, CSc.
Mgr. Milošlav Ofúkaný
prof. RNDr. J. Oťaheľ, CSc.
RNDr. Pavel Sadloň
RNDr. Magda Zaťková

Geografia

Časopis pre základné, stredné a vysoké školy

Ročník 29
Číslo 2
2021
cena 3,00 EUR

Časopis vychádza v spolupráci s:
**Geografickým ústavom SAV,
Prírodovedeckou fakultou UK
v Bratislave a AMAVET klub č. 962**

Redakcia

doc. RNDr. Štefan Karolčík, PhD. –
šéfredaktor
prof. RNDr. Ladislav Tolmáči, PhD.
Mgr. Ľuboš Balážovič, PhD.
Mgr. Daša Nemcová

Adresa redakcie

Časopis Geografia
Štefánikova 49
814 73 Bratislava
Telefón: 02/524 927 51

Časopis vychádza dvakrát ročne.
Cena jedného čísla je 5 EUR.

Vydáva: Ing. Eva Jankovičová –
ELP s. r. o., Bystrická 5899/3, 841 07
Bratislava, IČO: 46724605

Číslo 2 bolo odovzdané do tlače
26. 11. 2021

a vydané 3. 12. 2021.

Evidenčné číslo per. tlače: EV 504/08

Objednávky na predplatné prijíma každá
pošta a doručovateľ Slovenskej pošty.
Objednávky do zahraničia vybavuje
Slovenská pošta, a.s., Stredisko
predplatného tlače, Námestie slobody 27,
810 05 Bratislava 15, e-mail:
zahranicna.tlac@slposta.sk.
Príspevky sa nehonorujú. Nevyžiadané
rukopisy sa nevracajú.

Časopis Geografia

si môžete objednať na adrese:

Eva Jankovičová - EPL s.r.o
Opletalova 54A, 841 07 Bratislava
alebo e-mailom na adrese
geoservis@stonline.sk

Objednávku časopisu Geografia napíšte
čitateľne, uveďte plné meno
a adresu s PSC a počet objednávaných
výtlačkov. Uveďte, od ktorého čísla si
časopis objednáвате. Predplatné uhradíte
na základe zaslanej faktúry.

Predplatné na rok 2021: 12,00 EUR
(10,00 EUR + 2,00 EUR poštovné + balné).

Články v tomto čísle časopisu recenzovali:

doc. RNDr. Štefan Karolčík, PhD., RNDr. Peter
Likavský, CSc., RNDr. Henrieta Mázorová, PhD.,
Mgr. Ľuboš Balážovič, PhD., Mgr. Filip Šandor

OBSAH

- 4/ **Predstavujeme projekt IT Akadémie a zbierky inovatívnych
metodík z geografie**
Stela Csachová
- 10/ **Výber inovácií (inovatívnych metodík projektu IT Akadémie)
geografického vzdelávania pre stredné školy**
Alena Gessert, Martina Škodová
- 19/ **Bádanie a bádateľské prístupy vo vyučovaní geografie**
Štefan Karolčík, Stela Csachová
- 26/ **Izraelské osídlenie na palestínskom Západnom Brehu – jeden
z dôsledkov ale i príčin dlhodobého konfliktu**
Frederik Hirner, Daniel Gurňák

Na obálke: Skalný dóm – jeden zo symbolov Svätej zeme, ktorá sa stala jablkom
sváru troch monoteistických náboženstiev (foto Frederik Hirner)

ISSN: 1335-9258

Časopis Geografia nájdete na stránke:
www.casopisgeografia.sk

Predstavujeme projekt IT Akadémia a zbierky inovatívnych metodík z geografie

Stela Csachová

Národný projekt IT Akadémia – vzdelávanie pre 21. storočie (2016 – 2021) sa svojimi aktivitami dostal do širokého povedomia učiteľskej verejnosti. Prírodovedné predmety, matematika, informatika a technické predmety dostali cezeň priestor pre inováciu metód a obsahu vyučovania na základných a stredných školách. Inovácie sú založené na uplatňovaní prístupu aktívneho poznávania žiakov a bádateľsky orientovanej výučby. V projekte je aktuálne aktívnych 683 partnerstiev škôl z takmer všetkých okresov Slovenska. V geografii je zapojených 99 učiteľov základných a 41 učiteľov stredných škôl. Tím geografov vytvoril zbierky inovatívnych metodík pre základné a stredné školy, ktorým predchádzal proces pilotného overovania a posudzovania overovateľmi. Za účelom efektívnej implementácie metodík do vyučovania sa pre učiteľov realizovali aktualizácie vzdelávania. Cieľom príspevku je stručne opísať projekt IT Akadémia a pozíciu geografie v ňom, predstaviť zbierky inovatívnych metodík pre základné a stredné školy a zhodnotiť význam projektu pre školskú geografiu.

Úvod

V školskom roku 2016/2017 bol na Slovensku spustený národný projekt IT Akadémia – vzdelávanie pre 21. storočie (ďalej ITA). Jeho strategickým cieľom bolo vytvoriť model vzdelávania a prípravy mladých ľudí pre aktuálne a perspektívne potreby vedomostnej spoločnosti a trhu práce so zameraním na informatiku a informačno-komunikačné technológie. Súčasťou tohto cieľa bola inovácia prírodovedného a technického vzdelávania na základných a stredných školách so zameraním na informatiku a informačno-komunikačné technológie a orientácia mladých ľudí na ďalšie štúdium v študijných odboroch a programoch s perspektívou uplatnenia sa v IT sektore (www.itakademia.sk). Aktivity v projekte sa sústreďovali predovšetkým do dvoch okruhov:

–inovácia vyučovania vybraných predmetov na základných a stredných školách, –vzdelávanie učiteľov základných a stredných vo vybraných predmetoch.

Projekt pokrýval biológiu, fyziku, chémiu, geografiu, matematiku, informatiku a ďalšie technické predmety. Inovácia vyučovania týchto predmetov bola založená na tvorbe metodík – modelov vyučovacích hodín zameraných na bádateľsky orientované vyučovanie s podporou informačno-komunikačných technológií. Metodiky boli počas riešenia projektu pilotne overované a po-

sudzované overovateľmi (učiteľmi) z takmer celého Slovenska. Predpokladom efektívnej implementácie metodík do vyučovania sú odborne pripravení učiteľia, pre ktorých sa realizovali aktualizácie vzdelávania akreditované Ministerstvom školstva, športu, vedy a výskumu SR.

Pre geografiu predstavoval projekt ITA príležitosť pre zhodnotenie vzdelávacích trendov a požiadaviek súčasnej spoločnosti vo vzťahu k vyučovaniu geografie na základných a stredných školách. Cieľom príspevku je stručne opísať projekt ITA a pozíciu geografie v ňom, predstaviť zbierky inovatívnych metodík z geografie pre základné a stredné školy a zhodnotiť význam projektu pre geografické vzdelávanie na Slovensku.

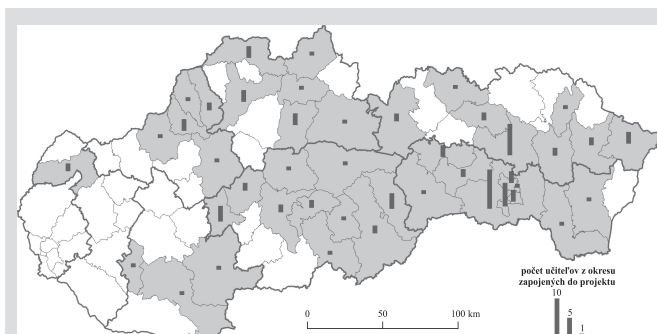
IT Akadémia – vzdelávanie pre 21. storočie

Jedným z cieľov projektu bolo reagovať na klesajúci záujem študentov študovať prírodné a technické vedy, matematiku a informatiku. Prírodovedná, matematická a informatická kompetencia je Európskou komisiou považovaná za kľúčovú (European Commission 2019) a jej podpora bude zrejme prioritou aj v nadchádzajúcom programovacom období (European Commission 2020) ako súčasť digitálneho vzdelávania.

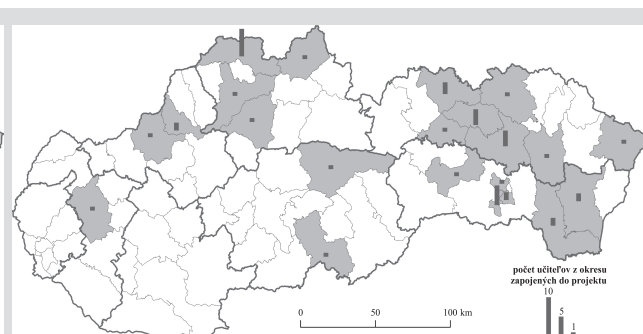
Projekt ITA zastrešuje Centrum vedeco-technických informácií SR s partner-

skými univerzitami. Spolupráca bola založená na vytváraní partnerstiev medzi univerzitou a základnými, resp. strednými školami či IT firmami. Do projektu sa z dôvodu pravidiel regionálnej politiky Európskej únie nemohol zapojiť Bratislavský kraj. Pôvodné štvorročné trvanie projektu (2016 – 2020) bolo v čase prepuknutia pandémie ochorenia COVID-19 predĺžené o jeden rok a zároveň sa projekt otvoril aj pre školy Bratislavského kraja. Podľa aktuálnych informácií je aktívnych spolu 683 partnerstiev, z toho 335 so základnými školami, 283 so strednými školami a 65 so spojenými školami na Slovensku (www.itakademia.sk). Máme evidovaných 77 základných a 29 stredných škôl, v ktorých sú do projektu zapojení učiteľia geografie. Zo siete partnerských základných škôl bolo najviac participujúcich učiteľov geografie z Košického (31) a Prešovského kraja (22) (obr. 1.), najmenej z Trnavského kraja (2). Situácia je podobná aj v sieti partnerských stredných škôl. Najviac zapojených učiteľov geografie bolo v Prešovskom kraji (15) a v Košickom kraji (13) (obr. 2.). Najmenej zastúpený je Trnavský kraj (1), z Nitrianskeho kraja sa do projektu nezapojil ani jeden učiteľ geografie.

Školy, ktoré sa do projektu prihlásili medzi prvými, mali možnosť zriadiť tzv. IT Science laboratória, vybavené technológiami a učebnými pomôckami (napr. meteostanicou, 3D tlačiarňou, meracím systémom Vernier a ďalšími za-

Obr. 1. Počet učiteľov geografie v základných školách zapojených do projektu IT Akadémia. Zdroj: vlastné spracovanie

Obr. 2. Počet učiteľov geografie v stredných školách zapojených do projektu IT Akadémia. Zdroj: vlastné spracovanie

riadeniami).

Uviedli sme, že projekt ITA mal dve kľúčové aktivity, a to inováciu vyučovania vybraných predmetov a vzdelávanie učiteľov v týchto vyučovacích predmetoch. Pre každý predmet pracoval tím odborníkov z akademického a učiteľského prostredia, ktorý koncipoval svoje zámery a nástroje na realizáciu inovácií. Súhrnne ich popisuje príspevok Kireša a kol. (2019). Konceptia vzdelávania učiteľov, moduly vzdelávacích programov a príklady výstupov prvých absolventov sú za všetky participujúce predmety predstavené v príspevku Ješkovej a kol. (2019).

Geografia v projekte IT Akadémia

Požiadavka transformácie školskej geografie je naliehavá. Odkazujú na to príspevky Karolčíka, Likavského a Mázorovej (2015), Tolmáčiho a Karolčíka (2017), Rehúša (2018) či Csachovej (2018). Koncept vyučovania geografie považujú za zastaralý a zdôrazňujú, že školská geografia v súčasnosti neodráža vývoj geografie ako vedeckej disciplíny. Vyučovanie regionálnej geografie v takej podobe a rozsahu, ako ju poznáme na Slovensku, v kurikulumoch viacerých štátov sveta absentuje, uvádzajú Karolčík a Mrvová (2017). Štúdiá Karolčíka, Mázorovej a Likavského (2015) ďalej upozorňujú na to, že slovenská geografia zostáva za aktuálnymi trendmi prírodovedného vzdelávania, uprednostňujúcimi vedecké a výskumne ladené koncepcie. Myšlienku vyučovať geografii viac vedecky zdôrazňuje aj Rehúš (2018). Pedagogický výskum, ktorý by však potvrdil, resp. vyvrátil potrebu inovácií v geografickom vzdelávaní, na Slovensku nemáme, a preto potreba inovácií či zmeny nie je založená na dôkazoch, ale je skôr intuitívna. Potvrdu-

je to aj Karolčík (2015), ktorý hovorí, že nové prvky sa do geografického vzdelávania zavádzajú bez predchádzajúceho výskumu, skôr len ako prevzatie existujúcich vzorov pre iné, najmä prírodovedné predmety. Trendy sú orientované na vyučovacie metódy a stratégie, ktoré podporujú hlbšie porozumenie obsahu v súvislostiach – bádateľsky orientované vyučovanie, aplikácie GIS a výučba priamo v krajine alebo bezprostredne v okolí školy (Karvánková 2013).

Rozsiahly výskum Mesa10 (2019) priniesol zistenie, že vo všetkých stupňoch škôl vždy prevláda výklad učiva a žiaci sú pasívnymi prijímateľmi informácií. Medzi najčastejšie metódy, formy a stratégie vyučovania na základných a stredných školách patria rozhovor o téme, výklad a skupinová práca. V tomto kontexte vyučovanie, ktoré prebieha prevažne transmisívne, popisne a deduktívne, pri ktorom sa od žiakov očakáva predovšetkým reprodukcia naučených poznatkov, možno označiť za neuspokojivé.

Čo sa týka vyučovania prírodovedných predmetov, Európska komisia (2007) uviedla, že v štátoch Európskej únie prebieha najmä deduktívne. I keď učiteľia vedomosti o inováciách a bádateľsky orientovanom vyučovaní svojho predmetu majú, z viacerých dôvodov ich vo svojom vyučovaní neuplatňujú (Hofer a Lembens 2020). Problém môže byť v nedostatočnej angažovanosti a v nízkom záujme o prekonanie zaužívaného (Petlák 2020) alebo v nedostatku dostupných učebných materiálov. Výskum Bagalovej (2011) potvrdil, že učelia robia množstvo aktivít a činností, i keď rôznej kvality a s rozdielnym dopadom, ale snahu skvalitňovať výučbu majú. Chvojka a Vojtek (2016) skúmali stav využívania geoinformačných technológií vo výučbe geografie na stredných školách v Nitrianskom samosprávnom kraji a zistili, že ich frekvencia využívania je celkovo

nízka, čo súvisí s prístupom a preferenciami učiteľov k využívaniu technológií na hodinách geografie. Geografické informačné systémy ako silný nástroj vyučovania geografie zdôrazňuje aj Medzinárodná charta geografického vzdelávania (2016), podľa ktorej je geografia dôležitým vyučovacím predmetom pre úzko prepojený svet 21. storočia. Produkuje informácie užitočné pre spoločnosť, integruje prírodovedné a spoločenskovedné poznatky o krajine, učí o priestorovej variabilite a diverzite sveta. Učí, že javy, udalosti a procesy na Zemi sú výsledkom interakcie človeka a prírodnej krajiny. Geografia sa stáva viac praktická a spojená s reálnym životom.

Zbierky inovatívnych metodík z geografie

Tím geografov pozostával z 13 odborníkov – z Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach (Ondová, V., Csachová, S., Gessert, A., Kaňuk, J.), z Univerzity M. Bela v Banskej Bystrici (Škodová, M., Gregorová, B.), Univerzity K. Filozofa v Nitre (Vojtek, M., Vilinová, K.), Univerzity Komenského v Bratislave (Karolčík, Š., Mázorová, H.) a zo základných škôl (Farárik, P., Papierniková, M., Reváková, M.). Na začiatku tvorivej časti práce bolo stanovených niekoľko rámcov, resp. východísk. V prvom rade to bola koncepcia bádateľsky orientovaného vyučovania, pričom na začiatku riešenia projektu ITA boli z geografie dostupné skôr len ojedinelé bádateľské vyučovacie aktivity (Michaeli, Madziková 2013; Karvánková 2015; Karolčík, Čipková 2015). Ďalším východiskom boli vzdelávacie štandardy geografie (iŠVP 2015), pričom zadanie projektu umožňovalo rozšírenie, resp. prehĺbenie vzdelávacieho obsahu o aktuálne a praktické geografické témy a využívanie digitálnych technológií. Tieto východiská boli konfrontované s problematikou geografického bádania v za-

hraničnej literatúre (Gersmehl 2014, IGU 2016, Marada a kol. 2017, Solari et al. 2015).

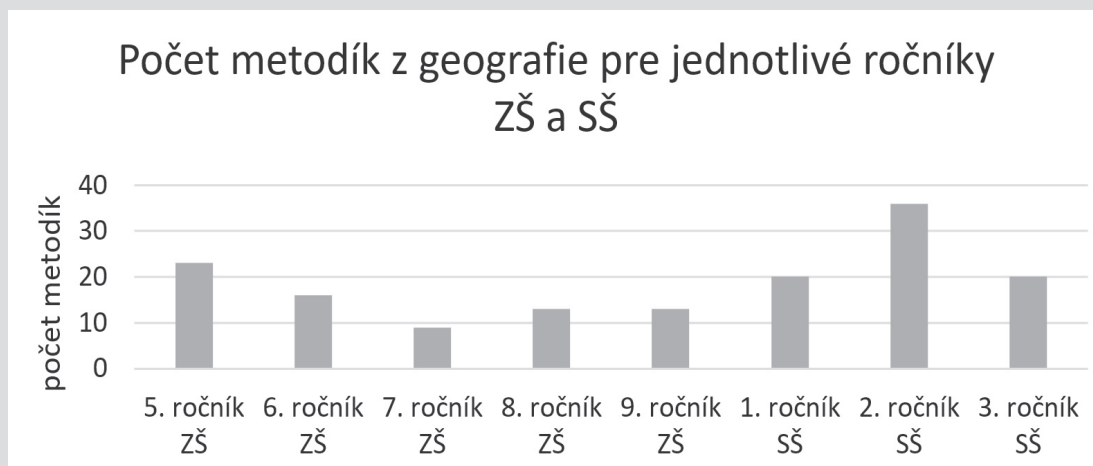
Snahou bolo vytvoriť metodiky, ktoré sú štruktúrou, rozsahom i spôsobom spracovania porovnateľné, no v konečnom dôsledku konkrétny obsah, rozsah, metóda či predstava autora o inovatívnosti metodiky ostala v rukopise autorov viditeľná.

Pojem metodika v projekte ITA predstavuje model vyučovacej hodiny, ktorý obsahuje kompletnú obsahovú a metodickú prípravu učiteľa na jej odučenie, vrátane učebných materiálov ako sú prezentácie, pracovné listy pre žiakov či doplnujúce materiály pre učiteľov. Metodika sa skladá z titulného listu a samotného modelu vyučovacej hodiny a jej vizuál je jednotný pre všetky zapojené predmety. Titulný list zaraďuje metodiku do odporúčaného ročníka a tematickej oblasti. Sú v ňom formulované ciele metodiky,

nadobúdané poznatky, osvojované zručnosti a ďalšie formálne položky. Úroveň bádania a schéma bádateľských zručností bola prevzatá od Kireša a kol. (2016) pre všetky zapojené predmety. Priebeh vyučovacej hodiny je popísaný pomerne podrobne. Autori metodík najčastejšie pracovali so stratégiou EUR a stratégiou 5E. V závere metodiky sú uvedené alternatívy metodiky a zistenia z výučby, v ktorých sme v krátkosti sumarizovali závery overovateľov a ich skúsenosti z overovania danej metodiky. Prioritou autorského kolektívu bolo, aby bola metodika spracovaná užívateľsky, aby učiteľovi poskytla čo najväčšiu podporu pri príprave, priebehu aj vyhodnotení danej metodiky.

V geografii bolo vytvorených 60 inovatívnych metodík pre základné a 60 metodík pre stredné školy. Špecifickou črtou procesu tvorby metodík bolo ich overo-

vane overovateľmi (učiteľmi geografie) z partnerských škôl. Každá metodika prešla procesom dvojkolového overovania a následnej revízie podľa dotazníka spätnej väzby overovateľov. Požiadavkou na obsahové zameranie metodík bolo, aby pokrývali všetky tematické okruhy pre ISCED2 a ISCED3a v iŠVP. Rozdelenie metodík v ročníkoch v jednotlivých stupňoch škôl je zobrazené v grafe 1. V rámci základnej školy majú najvyššie zastúpenie metodiky v 5. ročníku, čo je zámerné z dôvodu vyššej hodinovej dotácie než v ostatných ročníkoch. Pre stredné školy (najčastejšie gymnáziá) majú najvyššie zastúpenie metodiky v 2. ročníku, ktoré pokrývajú tematickú oblasť humánna a regionálna geografia. Pre úplnosť doplníme, že v rámci posledného roka riešenia projektu sa vytvára ďalších 30 metodík (15 pre základné školy a 15 pre stredné školy), ktoré sa overujú a revidujú v skrátenom režime.

Graf 1. Počet metodík z geografie pre jednotlivé ročníky ZŠ a SŠ (autorka).

Podľa údajov garanta podaktivity 1.1 J. Sekeráka (tab. 1.) sa do procesu overovania metodík pre základné školy zapojilo 77 základných škôl s 99 učiteľmi geografie. Spolu zrealizovali 1223 overení metodík. Jedna metodika sa priemer-

ne overila 20 krát a jeden overovateľ priemerne overoval 10 metodík. Čo sa týka štatistiky stredných škôl, do overovania sa zapojilo 29 stredných škôl so 41 učiteľmi geografie. Spolu zrealizovali 617 overení metodík. Jedna metodika

bola priemerne overovaná 12 krát a jeden overovateľ overoval priemerne 15 overení metodík. Jedna metodika pre základné školy nebola zaradená do zbierky.

Výsledkom tvorivej práce tímu je Zbier-

	Počet metodík	Počet škôl	Počet overovateľov	Počet overení	Priemerný počet overení metodiky	Priemerný počet metodík na overovateľa
Geografia ZŠ	60	77	99	1223	20	10
Geografia SŠ	60	29	41	617	12	15

Tab. 1. Štatistika overovania metodík z geografie k 31. 8. 2019. Zdroj: Sekerák, prepočty Csachová (2021)

ka inovatívnych metodík z geografie pre základné školy (Ondová a kol. 2020) (obr. 3.) a Zbierka inovatívnych metodík z geografie pre stredné školy (Csachová a kol. 2020) (obr. 4.). Zbierky sú pre partnerov projektu dostupné na stránke

www.registracia.itakademia.sk v dvoch podobách – jednak ako pdf dokument a dvojak ako portál s vyhľadávacím filtrom, kde sa užívateľ po zadaní kritérií vyhľadávania dostane k samotnej meto-
dike. Podľa informácie odborného garan-

ta podaktivity 1.1. J. Sekeráka budú zbierky doplnené o nové metodiky a pre širokú verejnosť dostupné od septembra 2021.

Zbierky inovatívnych metodík z geo-

Obr. 3. Titulná strana Zbierky inovatívnych metodík z geografie pre základné školy (Ondová a kol. 2020)

Obr. 4. Titulná strana Zbierky inovatívnych metodík z geografie pre stredné školy (Csachová a kol. 2020)

grafie prinášajú inovovaný pohľad na vyučovanie geografie po metodickej a obsahovej stránke. Žiaci si prácou s nimi osvojujú zručnosti, a to najmä prácu s geografickými dátami na aktualizovanom a zaujímavom vzdelávacom obsahu. Limitom využívania niektorých metodík môže byť časová náročnosť a materiálno-technické vybavenie školy. Z tohto dôvodu je väčšina metodík vytvorená na jednu vyučovaciu hodinu v trvaní 45 minút a niektoré inovatívne metodiky sú navrhnuté aj bez používania digitálnych technológií. Inovatívne metodiky považujeme pre žiakov za prínosné z viacerých dôvodov:

– vychádzajú z rámca vzdelávacieho štandardu geografie pre ISCED2 a ISCED3a v inovovanom Štátnom vzdelávacom programe (ŠPÚ 2015), pričom ho v niekoľkých prípadoch rozširujú a prehlbujú.

– sú zamerané na získavanie vedomostí o diverzite sveta, o interakciách medzi prírodným a spoločenským prostredím a na formovanie postojov a tolerancie k prírodnej, kultúrnej či ekonomickej rozmanitosti obyvateľstva sveta (Medzinárodná charta geografického vzdelávania 2016).

– podporujú vedeckú gramotnosť žiakov, riešia problémy na základe údajov získaných žiackym skúmaním. Učia sa klásť geografické otázky a hľadať na ne odpo-

vede, experimentovať a na základe vlastných pozorovaní prinášať vysvetlenia.

– žiaci rozvíjajú geografické zručnosti, ktoré sú zamerané na prácu s geografickými informáciami prezentovanými v mapách, grafoch, tabuľkách a textoch. Uplatňujú všetky fázy práce s geografickými informáciami počnúc zberom, spracovaním, vizualizáciou a končiac interpretáciou a prezentáciou dát.

– žiaci sa učia pracovať s rôznymi zdrojmi geografických informácií v online GIS prostredí, ako napr. Google Earth Pro, Google Sketch-up, Earth Engine, ArcGIS či s rôznymi tematickými webGIS platformami.

– žiaci pracujú s geografickými dátami rôznej miery. Využívame napr. otvorené dáta Štatistického úradu SR, Štatistického úradu Európskej únie či Organizácie spojených národov či digitálne atlasy.

– žiakov vedú ku kritickému mysleniu, zdôvodňovaniu, posudzovaniu javov a procesov vo svete cez vybrané prípadové štúdie rôznej geografickej miery.

– žiakov učia mäkkým zručnostiam, žiaci pracujú v skupinách, spolupracujú, prijímajú spoločné rozhodnutie. Rozvíjajú komunikačné zručnosti prezentovaním zistených informácií.

– žiakom ukazujú, že geografia je súčasťou situácií v každodennom živote.

– vytvárajú podnetnú a tvorivú atmosféru.

Význam ITA pre školskú geografiu

Projekt ITA je prvým projektom zameraným na inováciu obsahu a metód vyučovania geografie s cieľným zapojením učiteľov do procesu overovania metodík. Jeho význam pre školskú geografiu možno vnímať vo viacerých rovinách.

Najvýraznejší je význam pre žiakov základných a stredných škôl, a to nastavením zmeny paradigmy geografie ako vyučovacieho predmetu, z prevažne opisného a na encyklopedických informáciách postaveného predmetu na analytický, spoločensky užitočný vyučovací predmet. Metodiky sa dostali k stovke učiteľov geografie a k tisícom žiakov základných a stredných škôl na Slovensku.

Vo vzťahu k učiteľom geografie význam projektu spočíva v tom, že ak je učiteľ kľúčovým aktérom v procese inovácií, mal by byť jednak vnútorne motivovaný o ich zmysluplnosti, ale aj kvalitne odborne pripravený ich implementovať do vyučovania. Preto bolo súčasťou projektu poskytovanie aktualizovaného vzdelávania, akreditovaného Ministerstvom školstva s názvom Výučba geo-

grafie pre ZŠ so zameraním na rozvoj digitálnej a vedeckej gramotnosti a Výučba geografie pre SŠ so zameraním na rozvoj digitálnej a vedeckej gramotnosti. Vzdelávanie bolo rozdelené do modulov, ktoré pozostávali z prezenčnej, dištančnej časti a záverečnej obhajoby. Podľa informácií CCVaPP pri UPJŠ sa vzdelávaní zúčastnilo spolu 103 učiteľov geografie – 45 učiteľov základných škôl a 28 učiteľov stredných škôl na UPJŠ, 8 učiteľov základných škôl na UKF a na 22 učiteľov základných škôl na UMB. Konali sa aj dve konferencie – jedna pre učiteľov základných škôl (11/2018) a druhá pre učiteľov stredných škôl (10/2019).

Vedľajším pozitívnym efektom projektu je proces sieťovania učiteľov geografie, ktorý sa zintenzívnili v čase vypuknutia pandémie ochorenia COVID-19. Na sociálnej sieti bola zriadená skupina Klub učiteľov geografie (KUG) za účelom informovania o podujatiach formálneho vzdelávania a od marca 2019 sa pod záštitou ITA a KUG realizovalo 28 webinárov na rôzne témy vyučovania geografie.

Na celkovú kvalitu výučby na školách v regionálnom školstve do veľkej miery vplýva vysokoškolská príprava na učiteľské povolanie (Škodová, Balážovič, Barto 2020). V tejto súvislosti je na mieste, aby projekt presahoval aj do pregraduálnej prípravy učiteľov a aby mali budúci učitelia geografie skúsenosti s novými stratégiami vyučovania, získali kladný postoj ich realizovať a následne aplikovať do vyučovacej praxe (Škodová, Trníková 2019). Aj z týchto dôvodov sú výstupy projektu zaradené do obsahu odbornodidaktických predmetov študijného programu učiteľstvo geografie (na UPJŠ predmet *Nové trendy vo vyučovaní geografie*, na UMB predmet *Špeciálna didaktika geografie* a na UKF predmety *Vybrané problémy z didaktiky geografie* a *Výberový seminár z dotykových technológií v edukácii geografie*).

V neposlednom rade môžu zbierky slúžiť ako jeden z podkladov pre revíziu súčasného obsahu kurikulárnych dokumentov v rámci procesu ich periodickej inovácie, ktoré Štátny pedagogický ústav avizuje pripravovať a finalizovať do roku 2025 (Štátny pedagogický ústav 2020).

Záver

Požiadavkou súčasného geografického vzdelávania je, aby boli žiaci vedení k stratégiám, pri ktorých aktívnym spô-

sobom nadobúdajú poznatky a zručnosti a ktoré vedú k trvalým návykom a schopnostiam ako narábať s rôznymi zdrojmi geografických informácií pri hľadaní odpovedí na geografické otázky (Škodová, Trníková 2019). Táto požiadavka vystihuje len jeden z cieľov národného projektu ITA, ktorý sa svojimi aktivitami dostal do širokého povedomia učiteľskej verejnosti. Vyučovanie prírodovedných predmetov, matematiky a informatiky na základných a stredných školách dostali cezeň priestor pre metodickú a obsahovú inováciu, ktorá má prispieť k zlepšeniu prevládajúceho nízkeho záujmu žiakov študovať prírodné a technické vedy. Súčasťou tohto projektu bola aj geografia.

Tím geografov, zložený z pracovníkov niekoľkých univerzít a z učiteľov geografie na základných školách publikoval Zbierku inovatívnych metodík z geografie pre základné školy (Ondová a kol. 2020) a Zbierku inovatívnych metodík pre stredné školy (Csachová a kol. 2020), ktoré obsahujú spolu 119 inovatívnych metodík. Inovatívne metodiky ako modely vyučovacích hodín prinášajú pre učiteľov kompletný materiál pre ich prípravu na vyučovaciu hodinu vrátane materiálov pre žiakov. Metodiky sú založené prevažne na princípoch bádateľsky orientovaného vyučovania a v procese ich tvorby prešli dvojkoľovým overovaním učiteľmi geografie z celého Slovenska.

Či projekt ITA splní svoj hlavný strategický cieľ, sa ukáže v nasledujúcich rokoch. Sme však presvedčení, že pre školskú geografiu znamená posun vpred. Aj vďaka nemu sa účinne prepojila komunikácia medzi akademickým a školským prostredím a sieť partnerstiev dáva dobrý základ pre vytvorenie formálnej funkčnej siete učiteľov geografie a pokračovanie v úsilí skvalitňovania vyučovania geografie. Na naše aktivity v projekte ITA voľne nadväzuje projekt KEGA, ktorý má za hlavný cieľ spracovať vzdelávací materiál pre učiteľov geografie a študentov učiteľstva geografie o geopriestorových technológiách v bádateľsky orientovanom vyučovaní geografie.

Literatúra

BAGALOVÁ, I. 2011. Pedagogické inovácie na Slovensku z pohľadu učiteľov a riaditeľov ZŠ. Priblíženie výsledkov výskumu. Bratislava: ŠPÚ. Dostupné na: <https://www.statpedu.sk/files/articles/>

dokumenty/vyskumne-ulohy-experimentalne-overovania/pedagogicke_inovacie.pdf

CSACHOVÁ, S. 2018. Geografia na ceste ku koncepcnej inovácii v projekte IT Akadémia. *Pedagogická revue*, 65, 3, s. 40 – 59. Dostupné na <http://www.statpedu.sk/files/sk/publikacna-cinnost/casopisy/pedagogicka-revue/2018/pedagogicka-revue-3-2018.pdf>

CSACHOVÁ, S. a kol. 2020. Zbierka inovatívnych metodík z geografie pre stredné školy. Bratislava: Centrum vedecko-technických informácií. 498 s.

ČERNÁ, M., LIKAVSKÝ, P. 2014. Kľúčové kompetencie v geografickom vzdelávaní a možnosti ich rozvíjania. *Geografia*, 22, 2, s. 55 – 59.

ČIPKOVÁ, E., BALÁŽOVÁ, Z., KAROLČÍK, Š. 2017. Rozvíjanie prírodovednej gramotnosti žiakov gymnázia prostredníctvom bádateľsky orientovaného učenia. *Biologie Chemie Zeměpis*, 26, 2, s. 2 – 10. Dostupné na: <http://bichez.pedf.cuni.cz/archive/2017/2/1.pdf>

EUROPEAN COMMISSION. 2007. *Science Education Now: a Renewed Pedagogy for the Future of Europe*. Dostupné na: https://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/report-rocard-on-science-education_en.pdf

EUROPEAN COMMISSION. 2015. *Science Education for Responsible Citizen*. doi: 10.2777/12626

EUROPEAN COMMISSION. 2019. *Key competencies in lifelong learning*. doi: 10.2766/569540

EUROPEAN COMMISSION. 2020. *Digital Education Action Plan 2021 – 2027. Resetting education and training for the digital age*. Dostupné na: https://ec.europa.eu/education/sites/default/files/document-library-docs/deap-factsheet-sept2020_en.pdf

GERSMEHL, P. 2014. *Teaching Geography*. Third edition. New York: The Guilford Press, 332 p.

HOFER, E., LEMBENS, A. 2019. Putting inquiry-based learning into practice: How teachers changed their beliefs and attitudes through a professional development program. *Chemistry Teacher International*, 1, 2. Dostupné na: <https://doi.org/10.1515/cti-2018-0030>

INTERNATIONAL GEOGRAPHICAL UNION. 2016. *International Charter on Geography Education*. Dostupné na:

- <https://www.igu-cge.org/2016-charter/>
IT AKADÉMIA - VZDELÁVANIE PRE 21. STOROČIE, www.itakademia.sk.
- CHVOJKA, L., VOJTEK, M. 2016. Aktuálny stav využívania geoinformačných technológií vo výučbe geografie na stredných školách v Nitrianskom samosprávnom kraji. *Geografické informácie*, 20, 2, s. 161 – 174.
- JEŠKOVÁ, S., LUKÁČ, S., KIMÁKOVÁ, K., CSACHOVÁ, S., GANAJOVÁ, M., KIREŠ, M. 2019. In-service science teachers' education in the framework of IT Academy project. In 17th IEEE International Conference on Emerging E-learning Technologies and Applications. Proceedings of the IEEE. Starý Smokovec: Slovakia, s. 315 – 321.
- KAROLČÍK, Š., ČIPKOVÁ, E. 2015. Využitie bádateľsky orientovaných metód vo vyučovaní geografie. *Geografická revue*, 11, 1, s. 15 – 30.
- KAROLČÍK, Š., LIKAVSKÝ, P., MÁZOROVÁ, H. 2015. Vývoj vyučovania geografie na základných školách a gymnáziách na Slovensku po roku 1989 a návrh základných koncepčných prvkov nového modelu geografického vzdelávania. *Geografický časopis*, 67, 3, s. 261 – 284.
- KARVÁNKOVÁ, P. 2013. Vývoj didaktiky geografie a nové trendy výuky zeměpisu v Česku. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Geographica IV*, s. 101 – 109.
- KIREŠ, M., JEŠKOVÁ, Z., GANAJOVÁ, M., KIMÁKOVÁ, K. 2016. Bádateľské aktivity v prírodovednom vzdelávaní. Časť A. Bratislava: ŠPÚ. Dostupné na: https://www.statpedu.sk/files/articles/nove_dokumenty/ucebnice-metodiky-publikacie/badatelске-aktivita/01cast_a_web.pdf
- KIREŠ, M., ŠVEDA, D., JEŠKOVÁ, Z., LUKÁČ, S., GANAJOVÁ, M., LEŠKOVÁ, A., CSACHOVÁ, S. 2019. Key innovation concepts of STEM education driven by IT Academy project. In 17th IEEE International Conference on Emerging E-learning Technologies and Applications. Proceedings of the IEEE. Starý Smokovec: Slovakia, s. 378 – 382.
- MARADA, M. a kol. 2017. Koncepcie geografického vzdelávania. Certifikovaná metodika. Praha: Univerzita Karlova. Dostupné na: <https://www.egeografie.cz/egeografie/metodika.pdf>
- MESA10. 2019. Analýza zistení o stave školstva na Slovensku. To dá rozum. Dostupné na: <https://analiza.todarozum.sk>
- MICHAELI, E., MADZIKOVÁ, A. 2013. Objavné vyučovanie v geografii na príklade zosuvu v polygóne Kapušany. In Ruda, A. (ed.) *Výskum a výuka v geografickém vzdelávaní*. Zborník příspěvků, Brno: Masarykova univerzita, s. 208 – 217.
- ONDOVÁ, V. a kol. 2020. Zbierka inovatívnych metódik z geografie pre základné školy. Bratislava: Centrum vedecko-technických informácií. 439 s.
- PETLÁK, E. 2020. Tradičné a inovatívne vyučovanie – podstata inovácií. *Didaktika*, 6. Dostupné na: <https://www.direktor.sk/sk/casopis/didaktika/tradicne-a-inovativne-vyucovanie-podstata-inovaciai.m-1006.html>
- REHÚŠ, M. 2018. Encyklopedizmus náš každodenný. *Komentáre*, 2, Inštitút vzdelávacej politiky, Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/data/att/13792.pdf>.
- SOLARI, O. M., DEMIRCI, A., VAN DER SCHEE, J. (eds.). 2015. *Geospatial Technologies and Geography Education in a Changing World. Geospatial Practices and Lessons Learned*. Japan: Springer. doi: 10.1007/978-4-431-55519_3
- ŠKODOVÁ, M., TRNIKOVÁ, M. 2019. Príprava študentov na využívanie indukčného prístupu vo vyučovaní geografie. In *Vzdelávame pre budúcnosť*, Zborník vedeckých a odborných štúdií. Banská Bystrica: Belianum, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, s. 93 – 102.
- ŠKODOVÁ, M., BALÁŽOVIČ, L., BARTO, P. 2020. Profesionálna príprava budúcich učiteľov geografie na Slovensku. *Geografia*, 1, s. 18 – 23.
- ŠTÁTNY PEDAGOGICKÝ ÚSTAV. 2015. *Inovovaný štátny vzdelávací program*. Dostupné na: https://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/inovovany-statny-vzdelavaci-program/geografia_g_4_5_r.pdf.
- ŠTÁTNY PEDAGOGICKÝ ÚSTAV. 2019. *Cieľové požiadavky na vedomosti a zručnosti maturantov z geografie*. Dostupné na: https://www.statpedu.sk/files/sk/svp/maturitne-skusky/platne-od-sk-r-2018/2019/cp_geografia_2019.pdf.
- ŠTÁTNY PEDAGOGICKÝ ÚSTAV. 2020. *Akým spôsobom meniť obsah vzdelávania tak, aby reflektoval moderné vzdelávacie trendy a požiadavky súčasnej spoločnosti*. (ppt prezentácia) https://www.statpedu.sk/files/sk/vzdelavanie/vyskumne-ulohy/systemovy-model-kurikularnej-transformacie/kurikularne-zmeny_okruhly-stol_.pdf
- TOLMÁČI, L., KAROLČÍK, Š. 2017. Current Geography Education in Slovakia: Conversions and Conditions. In Karvanková, P. et al. (eds.) *Current Topics in Czech and Central European Geography Education*. s. 33 – 44. doi: 10.1007/978-3-319-43614-2_3.

PodĎakovanie: Tento príspevok bol spracovaný s podporou projektu IT Akadémia - vzdelávanie pre 21. storočie ITMS kód 312011F057 a projektu KEGA 010UPJŠ-4/2020.

Výber inovácií (inovatívnych metodík projektu IT Akadémia) geografického vzdelávania pre stredné školy

Alena Gessert, Martina Škodová

Národný projekt IT Akadémia obsahuje viacero inovácií vyučovacích metód, obsahu a integrácie IT do vyučovania na stredných školách. Vek žiakov na stredných školách umožňuje cielenejšiu aplikáciu IT do vyučovania, využitie anglicky písaných stránok, ale aj náročnejších experimentov a vysoko aktuálnych sociálnych problémov a tém. Táto zbierka obsahuje 60 metodík vyučovacích hodín s aplikáciou do GIS, fyzickej a humánnej geografie. Prezentovaný príspevok prináša výber týchto metodík a zaciľuje sa na rôzne inovatívne metódy, aktuálne témy, využitie dostupných geografických informácií a tvorbu máp.

Kľúčové slová: projekt IT Akadémia, inovatívne metodiky, inovácie v geografii, stredná škola

Úvod

Národný projekt IT Akadémia zahŕňa viacero inovácií v metódach, obsahu integrácii IT do vyučovania geografie stredných škôl. Vek žiakov na stredných školách už umožňuje siahať aj po náročnejších IT aplikáciách, webových stránkach v anglickom jazyku, ale aj náročnejších experimentoch či vysoko aktuálnych spoločenských témach. Podobne ako pri inovatívnych metodikách pre ZŠ, aj tu autori využili široké spektrum metód a stratégií. Tie aplikovali hlavne do využitia rôznych webových stránok, mobilných aplikácií, pracovných listov a tým priniesli pre žiakov atraktívne témy alebo aplikáciu moderných prístupov do tých „tradičných“.

Ukážky metodík sme vybrali tak, aby reprezentovali základné oblasti inovácií IT Akadémia:

1. inovatívne vyučovacie metódy a stratégie,
2. využívanie informačných a komunikačných technológií,
3. využívanie menej bežných organizačných foriem vyučovania,
4. aktuálne a pre žiaka relevantné témy.

Keďže niektoré metodiky využívajú viaceré metódy, ktoré sa vhodne dopĺňajú,

heslovite ich spomíname vo viacerých témach. Snažili sme sa pripraviť rôznorodý výber metód, tém a organizačných foriem. Vzhľadom na rozsah príspevku nie je možné prezentovať všetky metodiky. Ich celé znenie aj s pracovnými listami, metodickými poznámkami a zisteniami možné nájsť v Zbierke inovatívnych metodík pre stredné školy (Csačková a kol., 2020).

1. Inovatívne vyučovacie metódy a stratégie

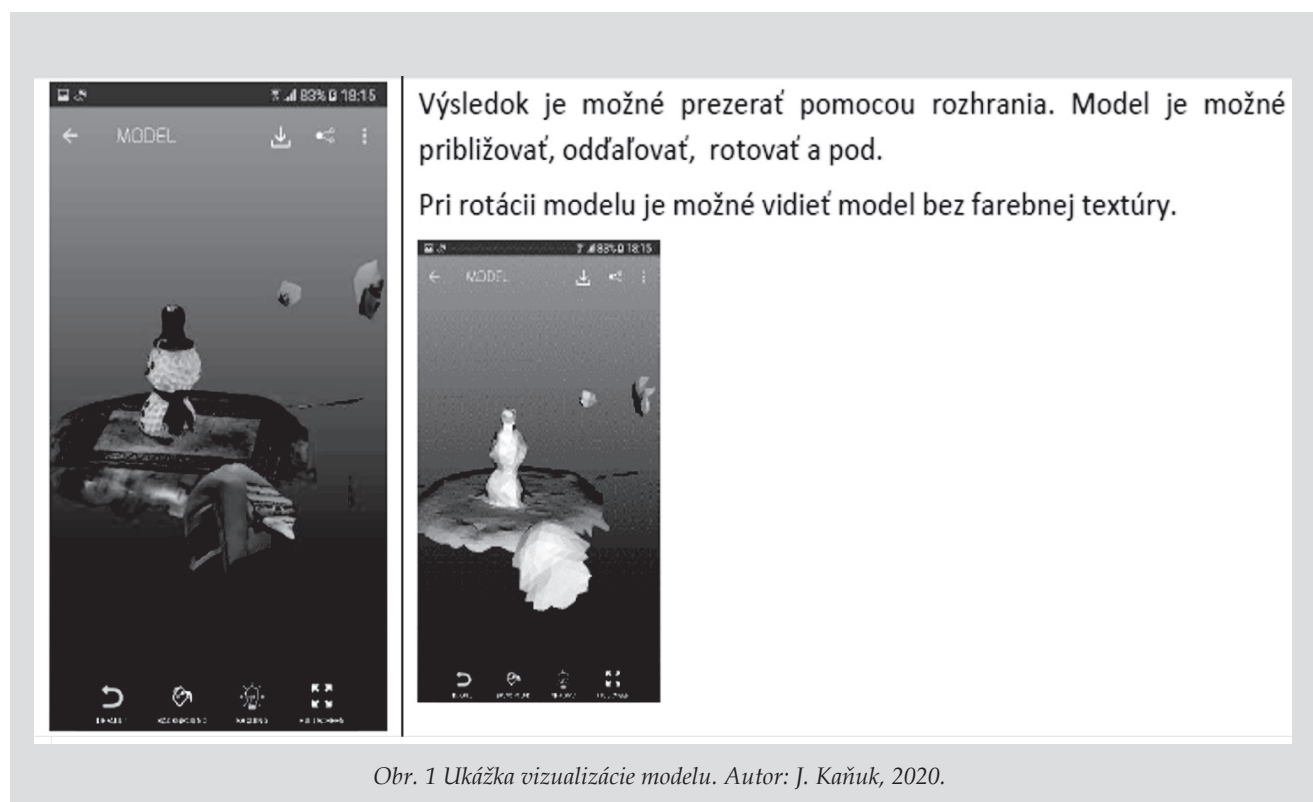
V nasledujúcej kapitole ponúkame stručný opis vybraných metodík, ktoré prinášajú aplikáciu interaktívnej demonštrácie, bádateľsky orientovaného vyučovania (riadeného, nasmerovaného, potvrdzujúceho, experimentu), projektového, problémového vzdelávania či simulačnú metódu (role play). Pri jednotlivých metodikách nepopisujeme celé vyučovacie hodiny, ale konkrétne aktivity či úlohy, ktoré tvoria jadro danej vyučovacej hodiny (VH). Väčšina z nich je využiteľná nielen v príslušnom ročníku, ale aj v rámci geografického seminára (hlavne časovo náročnejšie úlohy).

• Interaktívna demonštrácia

Drony a meranie Zeme, 1. ročník

Cieľom tejto metodiky je pochopiť princíp tvorby 3D modelu krajiny pomocou metódy „Image matching“, ktorá má využitie vo viacerých aplikáciách, aj pri mapovaní Zeme. Preto sú v nej predstavené rôznorodé mapové portály, ktoré sú žiakom viac či menej známe ako Google Maps či Historická ortogotomapa Slovenska (<https://mapy.tuzvo.sk/HOFM/Default.aspx>).

Hlavnou obsahovou náplňou je práca s aplikáciou SCANN3D. Je to užívateľsky priateľská aplikácia, detailný návod na jej inštaláciu, spustenie a sprievodcom a tvorbou nového modelu sa nachádza v metódike. Študenti prostredníctvom aplikácie vytvárajú 3D model ľubovoľného objektu pri dodržaní základných pravidiel tvorby (obkľúčte svoj cieľ, zlepte oblasť, na vzdialenosti a osvetlení záleží, buďte mobilní, pohybujúce sa objekty nie sú vhodné). Na záver žiaci vlastný model odprezentujú a zároveň vypracujú pracovný list, v ktorom zhrnú svoje novonadobudnuté vedomosti a skúsenosti. V závere hodiny nechýba upevnenie učiva pomocou videa <https://www.youtube.com/watch?v=ied3ODwuowU>, ktoré popisuje celý proces zberu a spracovania dát pre aplikáciu v poľnohospodárstve.

Obr. 1 Ukážka vizualizácie modelu. Autor: J. Kaňuk, 2020.

Predpoveď počasia, 1.ročník

Cieľom je rozšíriť vedomosti žiakov o predpovediach počasia a správne interpretovať hodnoty meteorologických prvkov, pričom žiaci pracujú so stránkou Slovenského hydrometeorologického ústavu (SHMÚ) a jednotlivými typmi modelov.

Na úvod učiteľ demonštruje žiakom prácu so stránkou www.shmu.sk, konkrétne s rôznymi typmi predpovedí a predpovedných modelov, ktoré sa na území Slovenska využívajú. Pôjde o stručnú a rozšírenú textovú predpoveď, grafickú predpoveď počasia, pred-

povedné modely Aladin a INCA.

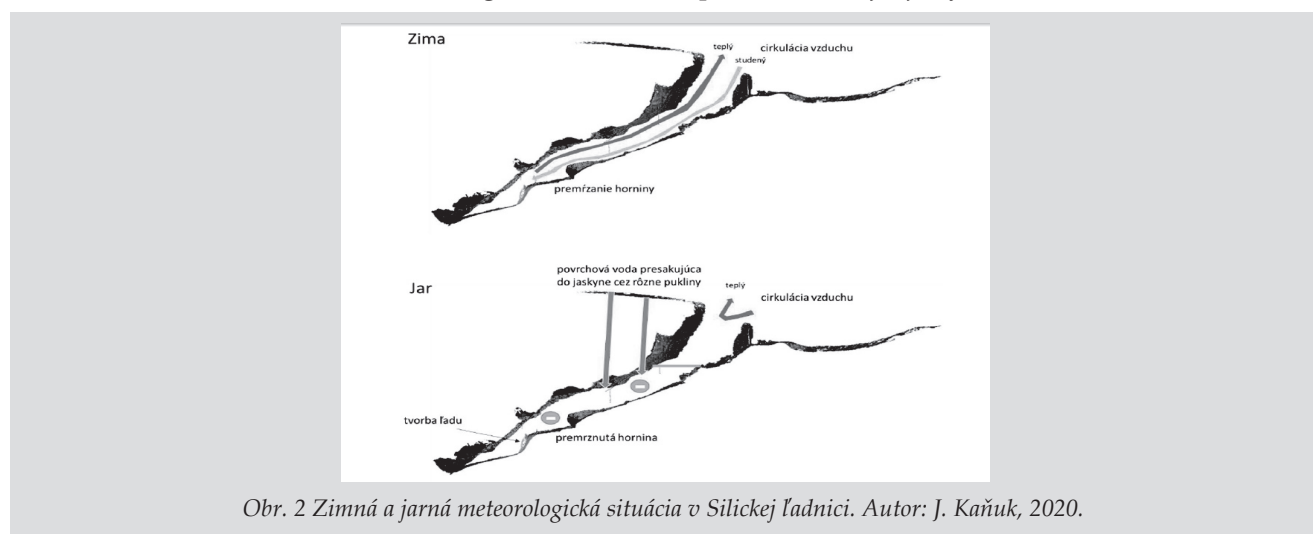
Žiaci pracujú s v skupinách a na počítačoch alebo tabletoch vytvárajú krátku a stručnú textovú predpoveď na nasledujúci deň s použitím modelu ALADIN pre vybranú stanicu. Ich úlohou je vyjadriť sa k teplote, celkovej oblačnosti, zrážkam, tlaku vzduchu, rýchlosti a nárazom vetra a k jeho smeru. Ako vzor môžu využiť jednu z textových predpovedí počasia alebo návod na ich zostavovanie (dostupný na <http://www.shmu.sk/sk/?page=1724>). Ako spoločné vyhodnotenie úlohy slúži mapa (digitálna alebo papierová), do ktorej žiaci jedným pikto-

stanici.

•Bádateľsky orientované vyučovanie

Prečo je v Silickej ľadnici ľad po celý rok? 1. ročník, riadené bádanie

Táto téma pomáha žiakom porozumieť odlišnostiam klímy v jaskyniach a zároveň pochopiť existenciu krehkého environmentu ľadových výplní. Dôležité je v úvode poskytnúť informácie a základné poznatky o Silickej ľadnici a v rámci toho sprístupniť video na <https://www.youtube.com/watch?v=AAozqCL-V6B4>, ktoré prezentuje prácu ÚGE v Košiciach pri skenovaní ľadovej výplne tejto jaskyne.

Obr. 2 Zimná a jarná meteorologická situácia v Silickej ľadnici. Autor: J. Kaňuk, 2020.

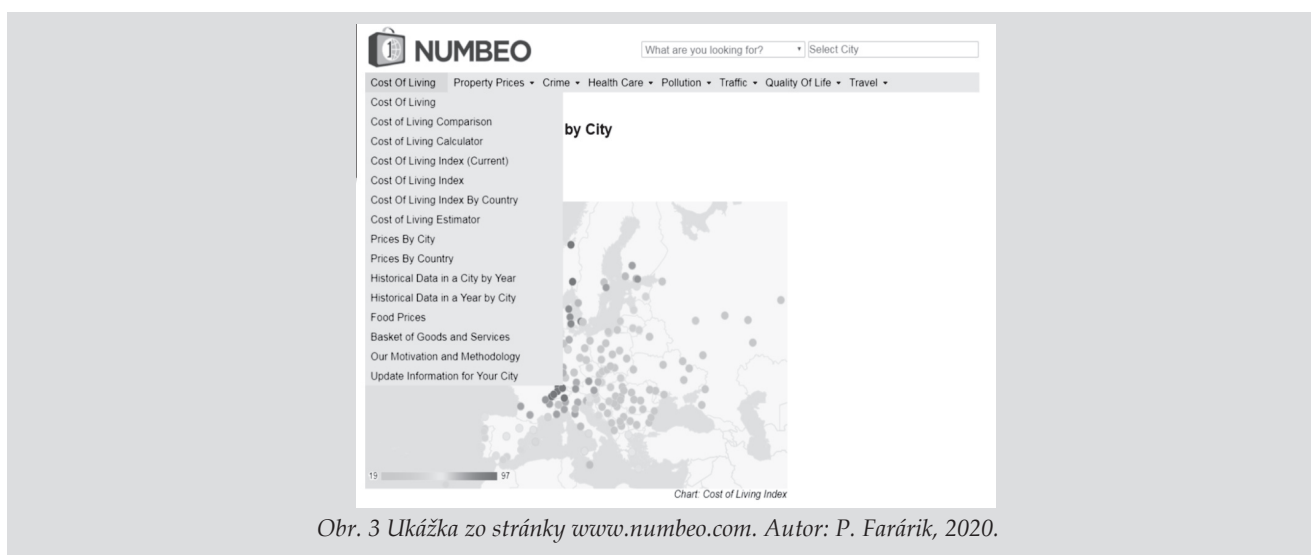
Žiaci budú pracovať s tromi obrázkami (pôdorys a bokorys jaskyne s vegetáciou a bez nej), do ktorých môžu zakresliť princíp vzniku ľadu v jaskyni. Na úvod ale učiteľ vyčlení krátky čas (napr. 5 min) na diskusiu o tejto úlohe v skupinkách a následne spoločne. Zisťuje, či žiaci vedia tento jav vysvetliť, prípadne im pomôže pomocou indícií ako poloha slnka, tvar jaskyne, priebeh jaskyne, cirkulácia vzduchu či teplota vzduchu. Spoločne si so žiakmi tento jav vysvetlia. Úlohou žiakov je do pripravených obrázkov zakresliť uvedený jav. Následne učiteľ urobí krátke vysvetlenie a zhrnutie učiva, vysvetlí pojmy ľadová jaskyňa, statická jaskyňa, dynamická jaskyňa a pod.

Ako je kde drahé? Porovnanie nákladov na život vo vybraných mestách Európy, 2.ročník, seminár z geografie – potvrdzujúce bádanie

Táto metodika rozvíja praktické schopnosti žiakov, ktoré dokážu využiť aj vo svojom živote v budúcnosti, napr. pri cestovaní po krajinách Európy a tým získavaním informácií o svojich potenciálnych nákladoch.

Žiaci pracujú so stránkou www.numbeo.com, ktorá obsahuje množstvo údajov o nákladoch na život v tisíckach miest sveta. Ide o informácie o priemernej mesačnej mzde a v nadväznosti na ňu o priemerných cenách napr. za potraviny, pohonné hmoty, cestovanie, bývanie

a pod. Preto ponúka širokú paletu možností, ako s ňou pracovať. Stránka je síce v angličtine, ale je veľmi intuitívna a pri problémoch s pomenovaniami možno využiť internetový slovník alebo prekladač. Učiteľ môže v úvode urobiť demonštráciu na prácu s touto stránkou. Počas hodiny študenti pracujú s pracovným listom, ktorý obsahuje 8 úloh, pri vypracovávaní úloh môžu používať aj atlas sveta. Ich úlohou je napr. vyhľadať 10 najnákladnejších a najlacnejších miest na život v Európe, najdrahší a najlacnejší prenájom bývania, porovnať hodnoty Local Purchasing Parity Index a Cost of living.

Obr. 3 Ukážka zo stránky www.numbeo.com. Autor: P. Farárik, 2020.

• Experiment

Erózia reliéfu, 1. ročník

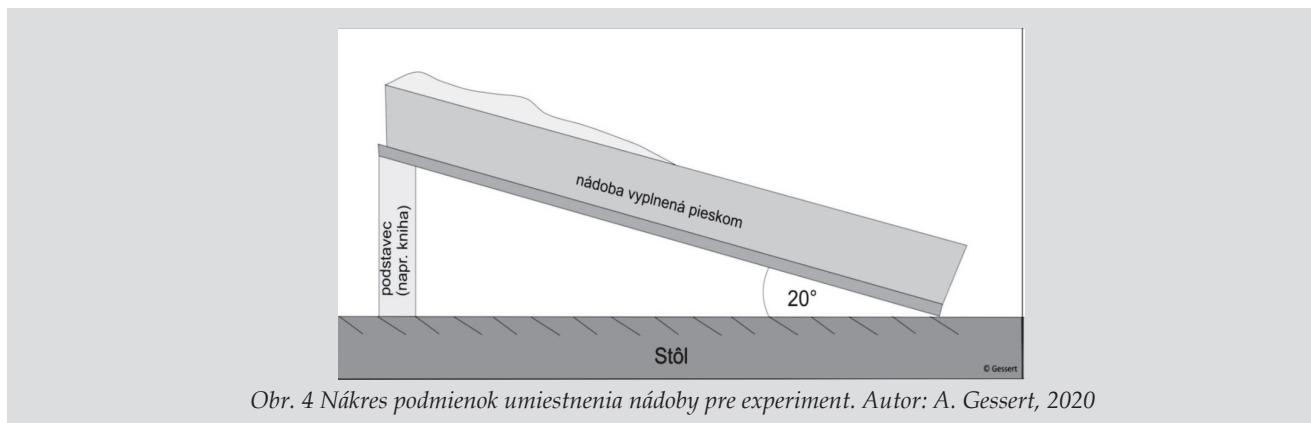
Príprava na vyučovaciu hodinu si vyžaduje dokonalú prípravu učiteľa a zabezpečenie dostatočného množstva materiálu. Je možné ju pripraviť ako demonštráciu alebo experiment, pričom žiaci budú pracovať v jednej alebo viacerých skupinách..

Pre realizáciu samotného experimentu

učiteľ pripraví nádobu, krhlu, podperu, uhlomer (alebo kliny), odmerky, piesok a pôdu a pôdu s rastlinným krytom. Návod na prácu skupiny dostanú ako pracovný list, v ktorom si zároveň môžu zapisovať výsledky do pripravenej tabuľky. Cieľom žiakov je zaznamenať odnos materiálu (pôdy, piesku) v rôznych podmienkach, pod rôznym sklonom, množstvom použitej vody, pod vegetáciou aj obnaženou pôdou. Presné množ-

stvo erodovaného materiálu zistia prostredníctvom odmerky. V pracovnom liste sa nachádzajú aj otázky, na ktoré na základe získaných informácií z experimentu vedia odpovedať.

V závere je priestor na diskusiu o možnostiach ochrany pôdy pred eróziou, vhodnými plodinami, o využití územia, orbe a pod, pretože práve erózia patrí v súčasnosti k najväčším prírastkovým prírodným hrozbám vôbec.

Obr. 4 Nákres podmienok umiestnenia nádoby pre experiment. Autor: A. Gessert, 2020

Environmentálne problémy Slovenska, 3. ročník

Metodika umožňuje žiakom zoznámiť sa s rôznorodými ekologickými problémami, ich dôvodmi a následkami. Okrem toho rozvíja širokú paletu zručností a zároveň aj medzipredmetové vzťahy s chémiou a biológiou.

Základom experimentov a bádania je práca so vzorkami vody a ich analýza pomocou jednoduchých chemických rea-

gentov alebo EcolabBox. Žiaci postupne vykonávajú jednoduché analýzy vzoriek vody odobratých z vodovodu a z miestnej rieky či jazera. Zistia tak základné informácie o NH₄, pH, NO₂, NO₃, PO₄, aj tvrdosť vody a porovnávajú ich s informáciami o chemických vlastnostiach pitnej vody (kľúč na určovanie kvality vody). Následne si všetky zistené údaje zapisujú do pripravenej tabuľky v pracovnom liste. Na internete vyhľadávajú odpove-

de na súvisiace otázky, napr. V akých vodách sú dusičnany vo veľkých množstvách? Čo je najväčším zdrojom fosforečnanov vo vodných tokoch a čo spôsobujú vo vode?

Možnosťou rozšírenia tejto metodiky je práca s mapou, ktorá znázorňuje hlavných znečisťovateľov v určitom povodí. Žiaci tak musia vyhľadať a pomocou piktoqramov či fotografií do mapy doplniť zistené skutočnosti.

RIEKA NITRA vs. PITNÁ VODA				
POROVNANIE KVALITY VODY				
Chemická zlúčenina	Množstvo		Vyhodnotenie	
	rieka Nitra	pitná voda	rieka Nitra	pitná voda
dusitany (NO ₂)				
dusičnany (NO ₃)				
amoniak (NH ₄)				
fosfáty				
tvrdosť vody (Ca, Mg)				
pH				
chemické zlúčeniny	výsledok			
dusitany (NO ₂)	hodnota nad 0,1 ppm je nepovolená podľa zákona o čistote pitnej vody			
dusičnany (NO ₃)	> 10 ppm - dobrý, 10-15 ppm - dostatočný, 15 - 50 ppm nevyhovujúci, 50 ppm < nebezpečný			
amoniak (NH ₄)	> 1 ppm - dobrý, 1 - 5 ppm - špinavá voda, 5 ppm < veľmi špinavá voda, zdravná nebezpečná			
fosfáty (PO ₄)	0 ppm - nie je prekážateľný obsah, 0,5 ppm - väčší výsledok je už kritický, 1,2 ppm < veľmi veľký obsah			
tvrdosť vody (Ca, Mg)	1-4° dH - veľmi mäkká, 4-7° dH - mäkká, 7-14° dH - stredne tvrdá, 14-21° dH - tvrdá, 21° dH - veľmi vysoký stupeň			
pH	0-7 kyslé prostredie, 7 - neutrálné prostredie, 7-14 - zásadité prostredie			

Obr. 5. Ukážka pracovného listu zameraného na chemický monitoring vody. Autor: M. Vojtek, 2020

• Projektové vyučovanie

Regionálny týždenník, 3. ročník, 1-2 VH

V metodike žiaci hodnotia aktuálne dianie v regiónoch Slovenska prostredníctvom tvorby regionálneho týždenníka, vďaka čomu spoznávajú región/miestnu krajinu.

Žiaci pracujú v skupinkách, pričom kaž-

dá skupina si vyžrebuje jeden kraj Slovenska, s ktorým bude ďalej pracovať. Pomocou internetu žiaci vyhľadávajú informácie o politike, aktuálnom dianí, kultúre, športe a inzercii v danom regióne. Tak pracujú s informáciami, ktoré sú pre nich dostupné a snažia sa ich spracovať spravodajským štýlom, vyhľadávajú obrázky a vytvoria návrh týždenníka

v programe Word alebo inom dostupnom programe. Zvolia si aj vlastný názov a titulku. Tak vznikne séria materiálov, ktorá budú podľa podobnej štruktúry obsahovať informácie za jednotlivé kraje Slovenska. Na reflexiu je vhodné s rezervovať dostatočný čas, aby žiaci mali možnosť prezentovať svoje výsledky pred spolužiakmi.

The image shows the front page of the regional newspaper 'KOŠICKO'. It features several advertisements: 'bf' (business services), 'Cistenie striech a fasád od rias a machu' (roof and facade cleaning), 'CISTENIE HROBOV DOSEKAVANIE PISMA' (grave cleaning and inscription), 'MALIAR malby, natery' (painter services), 'KOŠENIE MŬČOVANIE OPLÔTENIE RIZIKOVÉ PILENIE' (mowing, mulching, sharpening), 'TANDEM' (taxi services), and 'OKAMŽITÝ VÝKUP NEHUTEĽNOSTÍ' (instant sale of real estate).

Obr. 6 Ukážka regionálneho týždenníka Košicko Zdroj: <https://www.regionpress.sk/storage/app/uploads/public/5f7/efd/6b7/5f7efd6b7a6fd842733680.pdf>

Tradície a kultúra môjho regiónu, 3.ročník

Súčasťou tejto metodiky by mala byť pomerne uvoľnená atmosféra vyučovania, ktorú by učiteľ však mal vedieť dobre podchytiť a žiakov skoorodovať. Predpokladáme, že väčšia časť prípravy sa uskutočňuje v mimovyučovacom čase a na prezentáciu projektov by sa mal vyčleniť dostatočný počet vyučovacích hodín.

Väčšina ich prípravy prebieha mimo vyučovania a prezentácia ich projektu a zistení počas daných vyučovacích hodín. Keďže sú lokálne tradície dôležitou súčasťou identity každého regiónu Slovenska, žiaci budú mať k tomu projektu určite pozitívny alebo dokonca osobný vzťah.

Žiaci si jednotlivito alebo v skupinkách pripravujú informácie a ukážky k jednotlivým témam. Tieto témy si učiteľ môže zmeniť podľa seba alebo charakteristík daného regiónu. Žiaci si pripravujú a prezentujú nasledujúce navrhované témy: Veľkonočné a vianočné zvyky, Fašiangy a Turíce (prezentácia, prinesenie a ochutnávka pokrmov, ukážka vecí používaných počas sviatkov), kroje (prezentácia, ukážka a popis kroja, piesne a hudba, ukážka piesní a spevov, hudobné nástroje), nárečie a hovorené slovo, kultúrne ciele regiónu (prezentácia najvýznamnejších cieľov, prezentácia verejnosťou nie úplne poznaných lokalít), víťanie jari (Morena), Jánske ohne, vinobranie, trhy a jarmoky, folklórne festivaly, púte, gastronomické dni (kačacie hody, kapustové hody...), „netradičné“ tradície regiónu, hudobné nástroje (prezentácia pomocou videa alebo nahrávky, ukážka hudobného nástroja), tradičné remeslá (prezentácia, ukážka remesiel a ukážka nástrojov). Na záver ostatní spolužiaci jednotlivé prezentácie kultúry obodujú, body sa sčítajú a učiteľ vyhlási víťaznú skupinu. Môže žiakov aj ľubovoľným spôsobom oceniť.

• Problémové vyučovanie

Ako fungujú obce a mestá na Slovensku? 3. ročník

Metodika je zameraná na rozšírenie učiva o sídlach prostredníctvom oboznámenia sa s fungovaním lokálnej samosprávy a aj s problémami obcí a miest. Žiaci sú rozdelení do 5 skupín a budú pracovať na problémových otázkach, ktoré by mali zodpovedať s pomocou internetu a pripravených materiálov. Jednotlivé skupiny pracujú so Zákonom o obecnom zriadení – Mestá (1. skupina), Zákonom o obecnom zriadení – Postavenie obcí (2. skupina), Zákonom o miestnych daniach (3. skupina), s článkami o obciach bez starostu (4. skupina) a článkami o počte obyvateľov v Bratislave. Metodika v závere uvádza aj príklady možných odpovedí na dané problémové otázky.

V záverečnej časti hodiny žiaci prezentujú svoje zistenia, ktoré učiteľ a ostatní žiaci komentujú a doplňujú. Dôležité je, aby si žiaci uvedomili, ako sú obce a mestá populačne odlišné, a že malé obce sú typickou črtou sídelnej štruktúry Slovenska. Samozrejme s tým súvisia aj rôznorodé problémy ako odliv obyvateľov a tým a finančné dôsledky pre obce.

• Simulačná metóda - hranie rolí (role play)

Valné zhromaždenie OSN o Afrike, 2.ročník

Počas tejto vyučovacej hodiny majú žiaci šancu sa stať súčasťou Valného zhromaždenia OSN a pochopiť význam, náročnosť a obsahovú náplň rôznych pozícií.

Trieda sa zmení na rokovaciu miestnosť, v ktorej na rozdiel od OSN, bude rokovacím jazykom slovenčina. Na úvod aktivity učiteľ priblíži OSN, jej vznik a hlavné orgány, pričom jedným z nich je Valné zhromaždenie, ktoré prijíma uznesenia s odporúčacím charakterom. Práve simulovanie takéhoto zasadania bude hlavnou náplňou tejto vyučovacej hodiny. Učiteľ rozdelí žiakov do 3 skupín, pričom každá bude reprezentovať jednu oblasť Afriky – severnú, rovníkovú a južnú Afriku. Pre časovú obmedzenosť si žiaci zvolia jeden problém z danej oblasti, ktorý je podľa nich potrebné predis-

kutovať na tejto platforme (návrhy problémov sú súčasťou metodiky).

V každej skupine je jeden rozprávač, ktorý bude prezentovať názory, poradcovia, odborní členovia tímu, pričom ostatní žiaci predstavujú členov Valného zhromaždenia. Cieľom je presvedčiť členov Valného zhromaždenia, aby hlasovali nadpolovičnou väčšinou za dané návrhy. V záverečných 15 minútach jednotlivé skupiny vypracujú reč pre rozprávača, odprezentujú svoje príhovory (max. 5 min) a po skončení príhovorov prebehne hlasovanie.

Ako sa pripravíť na prírodnú katastrofu? 1.ročník

Metodika je naviazaná na tému prírodných katastrof a simuluje zasadanie krízového manažmentu oblasti (mesta, štátu). Podstatou hrania rolí je simulovaná situácia ohrozenia výbuchom sopky v oblasti mesta Hilo (Havajské ostrovy). Metodika obsahuje popis situácie aj s mapami a všetky navrhované úlohy/aktérov, ktorí by sa mali do tejto aktivity zapojiť. Cieľom je, aby sa zapojili všetci žiaci z triedy, aj menej aktívni, čomu je prispôsobený charakter jednotlivých úloh (rolí)..

Súčasťou krízového tímu sú primátor mesta (pri vyššom počte žiakov môže mať k dispozícii poradcov alebo zástupcov), seizmológovia, vulkanológovia, zástupcovia organizácií cestovného ruchu, hasiči, súkromní podnikatelia, ochranári, zástupcovia občanov/občania, zástupcovia médií a tlače. Nasleduje aktivizácia žiakov, diskusia, riešenie situácie je plánované na 20-25 min. Učiteľ vystupuje ako moderátor a v nevyhnutných prípadoch usmerňuje diskusiu. Cieľom je zapojiť všetkých žiakov, aby prezentovali svoj názor alebo reagovali na názory svojich spolužiakov. Na záver primátor vyzve k hlasovaniu za jednotlivé riešenia situácie a tá s najväčším počtom hlasov bude stručne zosumarizovaná a predstavený ďalší postup. Metodiku je možné modifikovať a meniť na rôzne aktuálne situácie (aj na Slovensku).

Obr. 7 Zasadanie krízového štábu a práca s malou skupinkou žiakov. Autor: A. Gessert, 2020

2. Využívanie informačných a komunikačných technológií

• Práca s online zdrojmi geografických informácií

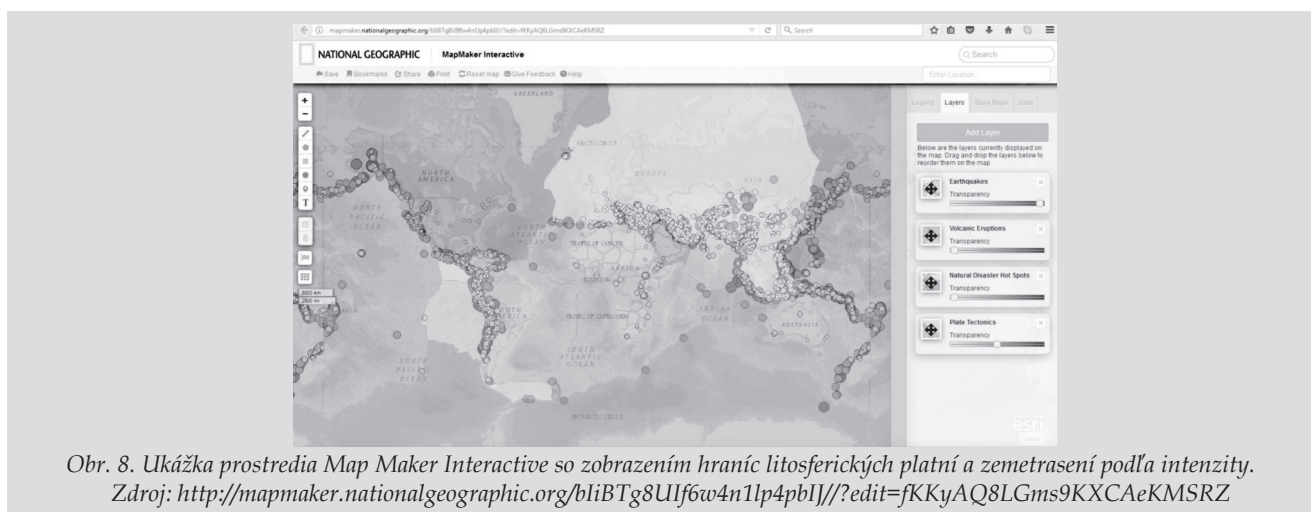
Keďže informácie o humánno-geografických a sociálnych ukazovateľov sú veľmi dynamické, v podmienkach Slovenska, ale aj vo svete, existuje viacero veľmi rýchlo aktualizovaných webových stránok a aplikácií, ktoré sa dajú vhodne zakomponovať do vyučovania geografie. Tie

prezentujú prevažne demografické charakteristiky jednotlivých krajín. Na druhej strane sú aj fyzicko-geografické informácie, prevažne tie rýchlo sa meniace, súvisiace s prírodnými katastrofami, súčasťou veľkého množstva databáz a aplikácií.

Pohyby litosferických dosiek a ich dôsledky v podobe prírodných katastrof, 1. ročník

Problematika prírodných katastrof vystupuje v rámci vyučovania tém fyzickej geografie ako veľmi dynamická, a preto žiaci môžu časť svojej učebnej činnosti venovať aktuálnym dátam registrovaným prevažne na zahraničných strán-

kach. Počas tejto úlohy budú pracovať s mapovým prehliadačom National Geographic MapMaker <https://mapmaker.nationalgeographic.org/bliBTg8UIf6w4n1lp4pbIJ/?edit=fKkyAQ8LGms9KXCAeKMSRZ>, kde sú zobrazené vrstvy zobrazujúce zemetrasenia, vulkanické erupcie, iné prírodné katastrofy a platňová tektonika. Na základe týchto informácií identifikujú vo dvojiciach oblasti (resp. štáty), ktoré sú typické hojným výskytom uvedených javov a na základe už predtým získaných poznatkov o litosferických platniach, klimatických pásmach a podobne sa budú snažiť vysvetliť dôvody.

Obr. 8. Ukážka prostredia Map Maker Interactive so zobrazením hraníc litosferických platní a zemetrasení podľa intenzity. Zdroj: <http://mapmaker.nationalgeographic.org/bliBTg8UIf6w4n1lp4pbIJ/?edit=fKkyAQ8LGms9KXCAeKMSRZ>

Svetový obchod. Kto, s čím a s kým vo svete obchoduje? 2. ročník

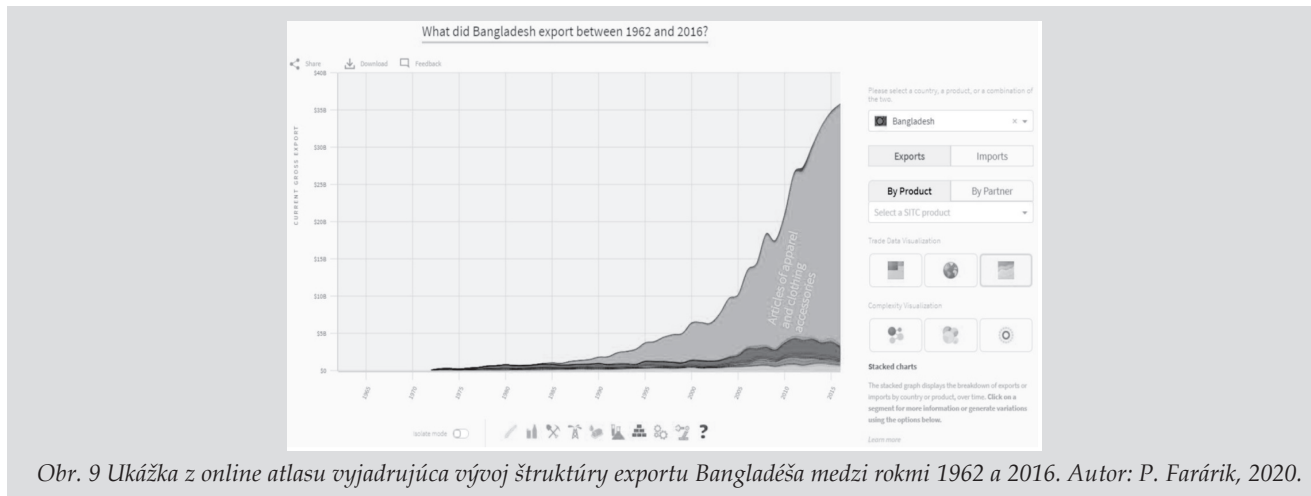
Aj keď je svetový obchod jednou z dôležitých tém humánnej geografie, venuje sa mu pomerne málo času, čo sa snaží napraviť tvorca tejto metodiky. Základ vyučovacej hodiny tvorí práca s atlasom ekonomickej previazanosti (The Atlas of Economic Complexity) uverejnenom na stránke atlas.cid.harvard.edu. V úvode metodiky je venovaná pozornosť práve

vysvetleniu práce s ním a interaktívnymi grafmi a vizualizáciou rôznych údajov či ich kombinácií.

Žiaci sa rozdelia do troj- až štvorčlených skupín, ktorú budú spoločne pracovať na vyplňaní pracovných listov. V úvodných 5 minútach vypracujú 1 otázku, vyvrátia alebo potvrdia v nej prezentované tvrdenia a spolu so stručným opisom ich odprezentujú spolužiakom. Počas ďalšej fázy hodiny žiaci po úvod-

nom oboznámení sa so stránkou pracujú s online atlasom na svojich počítačoch a v skupinách riešia úlohy z pracovného listu.

Záver vyučovacej hodiny patrí prezentácii prác žiackych skupín, ktorá by mala byť efektívna a žiaci by mali na podporu svojich tvrdení využiť grafy z online atlasu.

Obr. 9 Ukážka z online atlasu vyjadrujúca vývoj štruktúry exportu Bangladéša medzi rokmi 1962 a 2016. Autor: P. Farárik, 2020.

• Úprava a tvorba máp

Práca s mapami, ich tvorba alebo úprava, je neoddeliteľnou súčasťou vyučovania geografie. Práve v stredoškolskom prostredí poskytuje veľmi široké spektrum mapových aplikácií a tém, kde sa tieto zručnosti rozvíjať dajú a zároveň žiaci už majú schopnosti samostatne takého mapy tvoriť či upravovať.

Za najčastejšie využívanú aplikáciu pre tvorbu a úpravu máp možno považovať Google Earth, ktorá je užívateľsky veľmi dobre prepracovaná. Rýchle a jednoduché zobrazenie štátov na jednotlivých kontinentoch podľa zadaného kľúča poskytuje www.maploco.com, kde kliknutím na jednotlivé kontinenty

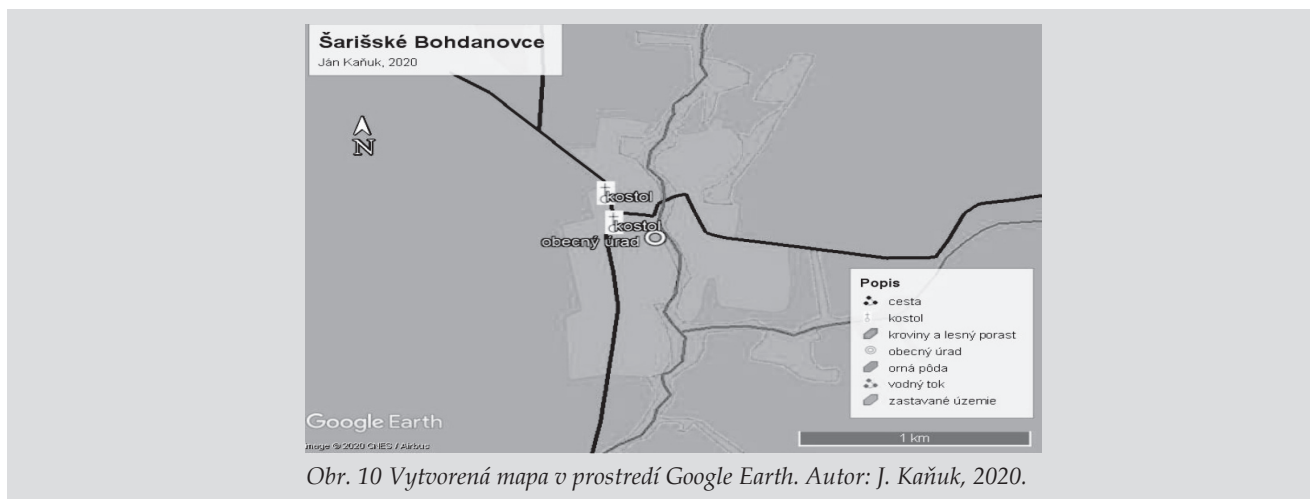
a následným označením vybraných štátov sa na mape farebne zobrazujú zvolené územia. Profesionálnymi nástrojmi na tvorbu máp sú napr. Google Earth Engine, National Geographic MapMaker, či slovenská platforma ZBGIS.

Urobme si vlastnú mapu Slovenska (ID), 3.ročník

Hlavnou osvojovanou vedomosťou a zručnosťou je pomocou geografického informačného systému a interaktívnych nástrojov vytvoriť vlastnú mapu na základe existujúcich alebo vlastných dátových vrstiev a tým demonštrovať základné princípy tvorby máp. Počas evokácie demonštruje učiteľ žiakom prácu s online portálom ZBGIS (www.zbgis.skgeodesy.sk) a študenti sa s ním zoznámia

pomocou jednoduchých úloh zameraných na vyhľadanie obce, rôznych kartografických značiek a rôznych zobrazení mapy (ortofoto, satelitná) a zobrazenie legendy.

Jadro vyučovacej hodiny tvorí tvorba vlastnej mapy obce (alebo časti mesta) v prostredí softvéru Google Earth Pro a návrh mapového kľúča. Detailný postup k tvorbe mapy je popísaný v metodike. Výsledkom je mapa, ktorá zobrazuje základné informácie o zastavanom území, pozemných komunikáciách, vodných tokoch a plochách, významných stavbách v príslušnom sídle a využití pôdy. Vlastné mapy žiaci odprezentujú svojim spolužiakom a diskutujú správnosť zvolenia značiek, čitateľnosť mapy a pod.

Obr. 10 Vytvorená mapa v prostredí Google Earth. Autor: J. Kaňuk, 2020.

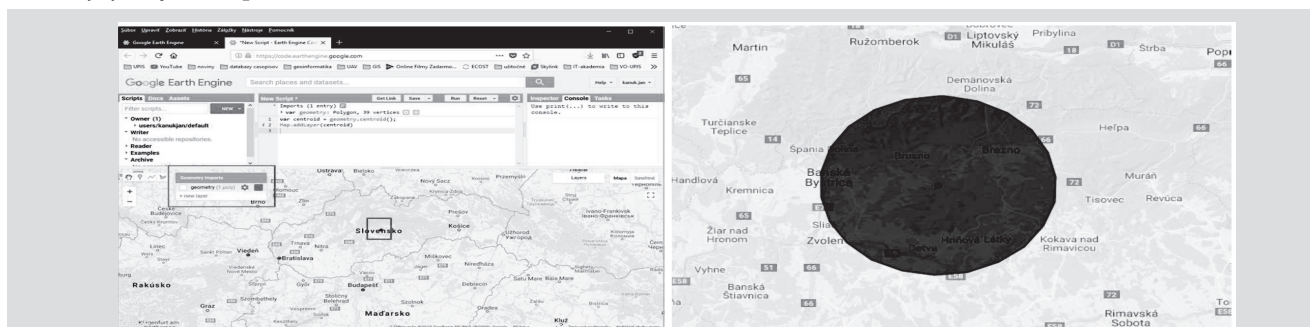
Nájdime ideálnu polohu hlavného mesta, 2.ročník

Táto metodika je založená na bádateľskej metóde avšak výsledkom je práca s GIS a tvorba mapy, ktorá s využitím online GIS nástroja Google Earth Engine demonštruje jednoduchú metódu vyhľadávania centroidu polygónu. Hlavné mesto je sídlo, ktoré sa líši niekoľkými charakteristickými črtami. Existuje však aj niekoľko výnimiek, ktoré sa líšia od tejto definície.

Poloha je jedným z aspektov hlavného

mesta a preto študenti budú pracovať s vyššie uvedenou aplikáciou a využívať jednoduchý príkaz napísaný v JAVA skripte. Presný a detailný popis ako pracovať s danou aplikáciou je uvedený ako fotonávod v metodike. V ponuke CODE EDITOR si na interaktívnej mape manuálne obkreslíme hranice vybraného štátu, v ktorom nás zaujíma poloha hlavného mesta. Nie je potrebné sa venovať veľkým detailom, stačí generalizovaný tvar (aj kvôli časovým obmedzeniam). Následne do skriptového okna napíšeme príkaz - var centroid = geomet-

ry.centroid(); Map.addLayer(centroid). Tým sa nám na mape vytvorí vyznačená oblasť s lokalitou, ktorá predstavuje geometrický stred daného polygónu. Tu je možno pomocou iného jednoduchého príkazu zobraziť okolo tohto bodu na vykreslenie bufferovej zóny s polomerom 25 km. Takýmto spôsobom je možné analyzovať aj ďalšie štáty sveta. Zaujímavá je úvaha, ak by mali vzniknúť „Spojené štáty európske“, kde by sa na základe polohy nachádzalo ich hlavné mesto?

Obr. 11 Vytvorený geometrický stred polygónu, ktorý predstavuje územie Slovenska. Autor: J. Kaňuk, S. Csachová, 2020.

3. Využívanie menej bežných organizačných foriem vyučovania

Terénne vyučovanie

Orientácia v teréne, 1. ročník

Metodika je založená na bádani žiakov a stimulovaní k samostatnej činnosti smerujúcej k poznaniu miestnej krajiny a orientovaní sa v nej s využitím vychádzky resp. terénnej exkurzie. Samozrejme iba ťažko je možné takúto metodiku zor-

ganizovať na jednej vyučovacej hodine, a preto aj v tomto prípade si treba naplánovať viac času.

Na úvod vychádzky sa žiaci rozdelia do skupín po max. 5 žiakov (mali by byť vhodne zmiešané) a učiteľ im následne rozdá tablety (alebo použijú vlastné smartfóny ak je to možné), kde je nahratých 6 úloh v podobe elektronického pracovného listu (ten je súčasťou metodiky). Žiakom vysvetlí princíp pohybu v teréne a práce na jednotlivých stanovištiach, pričom žiaci zbierajú body nielen za úlohy, ale aj čas. Úlohy sú zamerané na ur-

čovanie nadmorskej výšky, prácu s textom na náučných tabuliach, určovanie druhov stromov, orientáciu v teréne podľa fotografie a mapy a výpočet dĺžky trasy, prevýšenia a výškového profilu. Jednotlivé otázky budú skupiny riešiť na samostatných stanovištiach a učiteľ by ich na ne mal púšťať postupne, aby sa skupiny navzájom neovplyvňovali.

Po skončení riešenia poslednej úlohy sa žiakom zobrazí počet bodov, ktoré získali a vrátia sa späť k učiteľovi. Keď sa vráti aj posledná skupina, učiteľ pozbera tablety a vrátia sa späť do školy.

4. úloha:

Gratulujeme! Úspešne ste dorazili na miesto, ktoré je známe pod názvom „Tri duby“. Ak sa poprechádzate a poobzeráte okolo seba, určite si všimnete, že sa tu žiadne duby nenachádzajú. Názov však pochádza z ústneho podania z 1. pol. 20. stor., kedy tu nitrianski skauti zasadili tri duby. Aký by bol podľa Vás vhodnejší názov pre toto miesto v súčasnosti? _____ ☺

Práve sa nachádzate na križovatke viacerých turistických chodníkov, cyklotrás a iných lesných ciest. Ktorý plánik najviac zodpovedá realite? (zakrúžkujte správnu odpoveď). Potom pokračujte na ďalšiu úlohu.

Obr. 12 Ukážka otázky 4 z elektronického pracovného listu. Autor: M. Vojtek, 2020

4. Aktuálne a pre žiaka relevantné témy

Jedným z cieľom projektu IT Akadémia bolo aktualizovať geografické témy, ale priniesť aj nové témy, ktoré sú pre žiaka a jeho ďalší osobnostný rozvoj vysoko relevantných. A teda ich učiteľ môže využiť nielen pri danom tematickom okruhu, ale aj na doplnenie aktuálne prebiehajúcej situácie či pri globálnom vyučovaní. Za takého metodiky považuje tie, ktoré sa zaoberajú:

a) navigačnými satelitnými systémami (Globálne navigačné satelitné systémy),

b) zmenami krajiny, klímy a ekologickými problémami (napr. Činnosť ľadovca, Pohyby litosferických dosiek a ich dôsledky v podobe prírodných katastrof, Najväčšie prírodné katastrofy),

c) meniacimi sa demografickými a ekonomickými ukazovateľmi, politickým a sociálnym vývojom (Svet v demografických číslach, Tvar vekovej

pyramídy, Ako je kde draho? Nie je štát ako štát – Islamský štát, Detské sobášie vo svete, Albinizmus v južnej Afrike, Globálne trendy).

d) relevantnými informáciami využiteľnými nielen vo vyučovaní geografie (Letom svetom, Aké bude počasie, Singularita v počasí na Slovensku).

Globálne navigačné satelitné systémy, 1. ročník

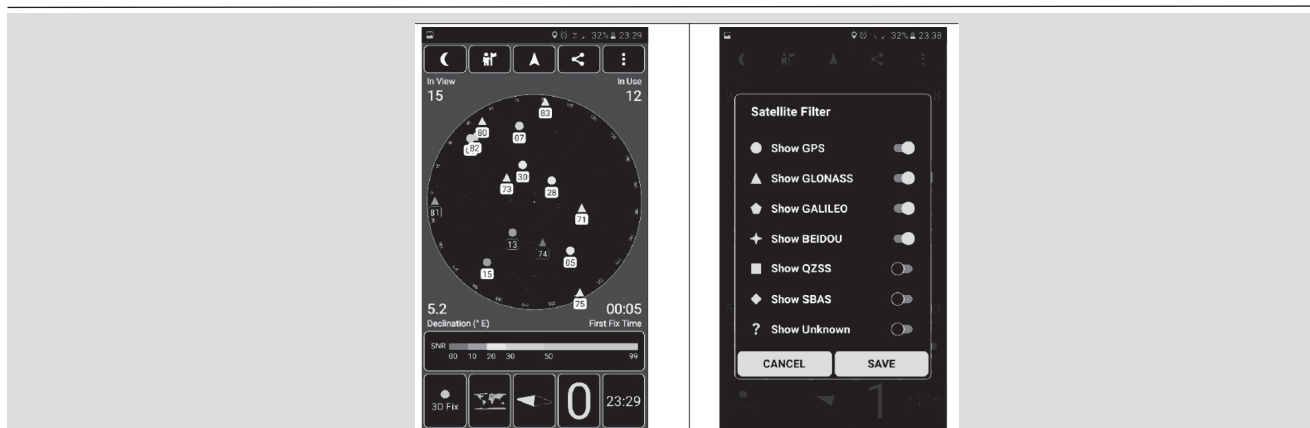
Všetci sa denno-denne stretávame s globálnymi navigačnými satelitnými systémami (GNSS), ktoré sú súčasťou mobilných zariadení určujúcich polohu, preto považujeme túto metodiku za vysoko aktuálnu. S využitím tabletov pripojených na internet a aplikácie GPS Test prebehne úvodná motivácia, počas ktorej žiaci individuálne zisťujú polohu vyjadrenú súradnicami, ktorú si následnej porovnávajú so spolužiakmi a diskutujú o dôvodoch získaných rozdielnych údajov.

V nasledujúcej fáze hodiny učiteľ vysvetlí žiakom existenciu viacerých GNSS a dô-

vody ich vzniku. Na to nadväzuje aktivita, kde žiaci opäť pracujú so spomínanou aplikáciou. Ich úlohou je získať informácie o satelitoch rôznych systémoch, ich počte a pod. Zisťujú aj presnosť merania svojho zariadenia, ktoré má významný vplyv na presnosť určovania polohy.

Počas reflexie učiteľ demonštruje využitie GNSS pre rôzne oblasti bežného života – napr. Flihtadar24 (sledovanie polohy lietadiel), z čoho vyplýva aj úloha, riešením ktorej majú žiaci zistiť, ktoré lietadlá momentálne prelietavajú v okolí (odkiaľ a kam smerujú, akú majú rýchlosť a výšku). Učiteľ má však možnosť využiť aj aplikácie na sledovanie vlakov, lodí, MHD a pod.

Záverečná úloha tejto metodiky je vhodná ako domáca úloha. Pomocou aplikácie SW maps a vlastného smartfónu majú žiaci zaznamenať trasu, po ktorej chodia domov a následne ju analyzovať aj so všetkými nepresnosťami.

Obr. 13 Ukážka z aplikácie GPS Test a dostupných satelitov rôznych systémov na danom stanovišti. Autor: J. Kaňuk, 2020.

Detské sobáše vo svete, 2.ročník

Metodika rozširuje vzdelávací štandard v geografii a poukazuje na rozdielnosť kultúr na svete. Aj keď v Európe vstupujú ľudia do manželského zväzku stále vo vyššom veku, v niektorých oblastiach sveta je stále aktuálna problematika detských sobášov, aj napriek tomu, že postupne sú prijímané štátmi aj organizáciami rôzne opatrenia k zníženiu ich počtu.

Žiaci pracujú v skupinách na témach, ktoré pripraví učiteľ, pričom každá skupina má inú úlohu a čas na nej spracovanie s pomocou internetu 15-20 min. Odpovede si zapisujú do pripraveného pracovného listu (súčasť metodiky). Témami sú: Detský sobáš vo všeobecnosti, priestorová analýza detských sobášov vo svete, detské sobášy v Afrike, detské sobášy v Ázii a Amerike, riešenie problematiky detských sobášov v konkrétnych štátoch. Žiaci pracujú na úlohách

v rámci skupiny, ideálne pri počítači alebo s tabletom na internete, rozdelia si konkrétne otázky, vyberajú reprezentatívne informácie, robia si poznámky. Učiteľ ich usmerňuje, koordinuje čas a náplň jednotlivých skupín. Metodika obsahuje aj metodické materiály pre učiteľa a odporúčania literatúru k vypracovaniu úloh pre žiakov. V závere hodiny žiaci prezentujú svoje zistenia a navzájom sa oboznamujú s novými informáciami.

Záver

V texte tohto príspevku sme sa snažili zhrnúť informácie z vybraných metodík vypracovaných v súlade inovácií projektu ITA Akadémia a prezentovať rôznorodosť vybraných tém, metód, použitých webových aplikácií a možností tvorby máp alebo ich úpravy. Tieto metodiky (ale aj kompletná zbierka inovatívnych metodík z geografie pre stredné školy) predstavuje výbornú databázu rôznoro-

dých nápadov, ktoré je vo väčšine prípadov možné si prispôsobiť na svoje podmienky a témy. Veríme, že zbierka bude do budúcnosti verným spoločníkom učiteľa pri plánovaní vyučovacej hodiny.

Literatúra

CSACHOVÁ, S. a kol. 2020. Zbierka inovatívnych metodík z geografie pre stredné školy. Bratislava: Centrum vedecko-technických informácií, 497 s.

ŠTÁTNY PEDAGOGICKÝ ÚSTAV. 2015. Inovovaný štátny vzdelávací program. Dostupné na: https://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/inovovany-statny-vzdelavaci-program/geografia_g_4_5_r.pdf.

Podakovanie: Tento príspevok bol spracovaný s podporou projektu IT Akadémia - vzdelávanie pre 21. storočie ITMS kód 312011F057.

Selection of Innovations (Inovative Lesson Models of the IT Academy Project) of Geographical Education for Secondary Schools.

Alena Gessert, Martina Škodová

Abstract

The IT Academy national project includes several innovations in the methods, content, integration of IT into the teaching of high school geography. It is the age of students in secondary schools that allows them to reach for more demanding IT applications, websites in English, but also more demanding experiments and highly current social topics. The collection includes more than 60 lesson models dedicated to GIS, physical and human geography. The presented paper brings a selection of these lesson models and is focused on different innovative methods, current topics, or the use of geographic information and the creation of maps.

Keywords: IT Academy project, innovative lesson models, innovative geography, secondary school

RNDr. Alena Gessert, PhD.

Ústav geografie, Prírodovedecká fakulta Univerzity P. J. Šafárika, Jesenná 5, 040 01, Košice

alena.gessert@upjs.sk

RNDr. Martina Škodová, PhD.

Katedra geografie a geológie, Fakulta prírodných vied Univerzity Mateja Bela, Tajovského 40, 974 01, Banská Bystrica

martina.skodova@umb.sk

Bádanie a bádateľské prístupy vo vyučovaní geografie

Štefan Karolčík, Stela Csachová

Bádanie a bádateľsky orientované vyučovanie predstavuje jeden zo spôsobov ako žiakov aktivizovať k práci, motivovať k učeniu, premýšľaniu a hľadaniu prijateľných a zrozumiteľných vysvetlení. Vychádza z konštruktivistických prístupov k učeniu a nadobudnutie schopností a spôsobilostí ako sa učiť považuje za podstatne dôležitejšie ako získanie hotových informácií. V našom článku predstavujeme podstatu bádateľských činností realizovaných v procese učenia s rôznymi úrovňami zapojenia žiaka do samostatnej výskumnej práce. Sústreďme sa na špecifiká geografického bádania a príklady bádateľsky orientovaných učebných aktivít využiteľných v geografickom vzdelávaní. Osobitnú pozornosť venujeme terénnym výskumným činnostiam žiakov, ktoré nemajú v podmienkach Slovenska tradíciu, v pedagogickej praxi sú ignorované a s učebným predmetom geografia ich žiaci, ani učitelia nespájajú.

Kľúčové slová: bádateľsky orientované vyučovanie, inovácia, geografické vzdelávanie, učiteľ

Úvod

Hlavným cieľom výučby geografie nie je informácia, ale schopnosť geograficky myslieť. Inými slovami, najdôležitejšou úlohou výučby geografie je pomôcť formovať cieľavedomých mysliteľov, činorodých a úspešných jedincov a nie vytvárať chodiace zemepisné atlasy a slovníky. (Borrows, 1931).

Napriek skutočnosti, že tieto myšlienky boli vyslovené pred 90 rokmi, zostávajú stále aktuálne a platné. Sú dôkazom permanentnej snahy geografov rozvíjať geografickým vzdelávaním také schopnosti, zručnosti a spôsobilosti žiakov, ktoré sú v bežnom živote dobre uplatniteľné a využiteľné.

Ak teda informácie, fakty a skutočnosti nie sú jediným ani najdôležitejším kľúčom k riešeniu geografických problémov, načo sa vo výučbe školskej geografie sústreďiť? Prostredníctvom akých tém (obsah učiva) a akým spôsobom (učebné metódy, stratégie a prostriedky) rozvíjať u žiakov schopnosť porozumieť veciam odohrávajúcim sa v blízkosti povrchu zemského telesa a vnímať ich v priestorových súvislostiach? Ako ich priviesť k poznaniu, že interakcie medzi človekom a miestom, na ktorom žije a pôsobí, charakterizuje mimoriadna zložitosť a komplikovanosť? Ako ich presvedčiť, že geografia neponúka jednoduché hotové riešenia, ale unikátny prístup k riešeniu problémov, spôsob premýšľania založený na komplexnom hodnotení procesov a javov ovplyvňujúcich podobu sveta a prostredia, ktoré ich obklopuje?

Často spontánne objavovanie jednoduchých fyzikálnych zákonitostí spojené so skúmaním a pozorovaním javov, situácií a udalostí odohrávajúcich sa v prírodnom, ale aj ľudskej aktivitou výrazne pozmenenom prostredí, je tým najprirodzenejším spôsobom žiackeho vnímania sveta a spoznávania princípov jeho fungovania. Bádanie a bádateľsky orientované vyučovanie je jeden zo spôsobov ako žiakov motivovať k činorodej práci a hľadaniu vlastných vysvetlení. Na rozdiel od živelného, mimovoľného a nevedomeného skúsenostného poznávania, bádanie predstavuje cieľavedomý proces formulovania problémov, kritického experimentovania, posudzovania alternatív, plánovaného skúmania, vyvodzovania záverov, vyhládavania informácií, vytvárania modelov študovaných dejov, diskusie a formulovania logických argumentov (Linn, Davis a Bell, 2004). Vychádza z konštruktivistických prístupov k učeniu a nadobudnutie schopností a spôsobilostí ako sa učiť považuje za podstatne dôležitejšie ako získanie hotových informácií. Z tohto dôvodu sa pri bádateľských prístupoch k učeniu uprednostňujú učebné metódy, postupy a stratégie stavajúce žiaka do role vedca, výskumníka, zvedavého a kritického pozorovateľa schopného aktívne, kreatívne a iniciatívne vstupovať do procesu vlastného učenia sa.

Bádanie vo vyučovaní geografie

Hlavnou úlohou geografického vzdelá-

vania je pripraviť pre život geograficky gramotného mladého človeka. Človeka, ktorý bude mať záujem porozumieť rozmanitým prejavom ľudskej činnosti a ich vplyvu na životné prostredie. Človeka, ktorý chápe, že náš svet je vzájomne poprepájaný a rozhodnutia, ktoré robíme, majú zvyčajne dlhotrvajúce účinky.

Žiadne bádanie, ani to geografické nemožno stavať výlučne na znalosti obsahu. Aj keď je vyhládavanie, výber, analýza a správna interpretácia geografických informácií dôležitým kritériom pri vyvodzovaní korektných záverov, základom bádateľsky orientovaných učebných aktivít je osvojenie si a trvalé rozvíjanie špecifických zručností nevyhnutných pre vedecké bádanie. Nato, aby sa žiaci mohli aktívne zapojiť do bádania potrebujú získať prax a postupy vedeckej práce neustále precvičovať. V žiadnom prípade nemožno ani od starších žiakov očakávať, že budú schopní organizovať a riadiť svoje bádanie bez nadobudnutia potrebných spôsobilostí.

V odbornej literatúre bolo popísaných viacero úrovni bádania. My sa prikláňame k deleniu do štyroch základných úrovni vymedzených autormi Banchi a Bell (2008). Tie sa od seba odlišujú rôznou mierou participácie (zapojenia sa) žiaka na vedeckom bádani.

1. *Potvrďujúce (confirmation)* - pri tejto úrovni bádania učiteľ žiakom poskytne výskumnú otázku, postup (metódu) a aj očakávané výsledky. Potvrďujúce bádanie je užitočné vtedy, ak je jeho

cieľom upevniť už nadobudnuté vedomosti žiakov, potvrdiť nimi získanú skúsenosť realizáciou vlastného výskumu, alebo precvičenie určitej špecifickej zručnosti, napríklad potvrdenie opakujúcich sa zmien, zhromažďovanie a zaznamenávanie údajov.

Príklady potvrdzujúceho bádania:

Výskumná otázka 1:

Vychýli sa rozkmitané kyvadlo severo-južným smerom?

Postup:

-vytvorenie kyvadla pomocou vodou naplnenej plastovej fľaši pripevnenej špagátom o strop miestnosti,

-určenie svetových strán a zakreslenie čiar severo-južného smeru na dlážku, presne pod os visiaceho kyvadla,

-rozkmitanie kyvadla pozdĺž nakreslenej čiar,

-pozorovanie opakovaného vychýlenia kyvadla od osi vymedzenej čiarou severo-južného smeru.

Očakávané výsledky:

-v dôsledku zemskej rotácie sa rozkmitané kyvadlo bude vychýľovať vždy západným smerom od severo-južnej osi.

Výskumná otázka 2:

Ukazuje ručička kompasu vždy rovnakým smerom?

Postup:

-vytvorenie jednoduchých žiackych kompasov, s využitím klinca (špendlíka) upevneného na korok, tenkú vrstvu polystyrénu, plastu alebo listu stromu, plávajúceho na vodnej hladine v menšej nádobe,

-umiestnenie žiackych kompasov na rôzne miesta v triede, prípadne chodbe školy,

-určenie základných svetových strán pomocou zakúpenej buzoly, kompasu alebo mobilnej aplikácie,

-porovnanie rozdielov v presnosti určenia základných svetových strán a vysvetlenie príčin ich vzniku.

Očakávané výsledky:

-v dôsledku existencie magnetických pólov Zeme budú smerovať ručičky kompasov približne k severnému magnetickému pólu.

Výskumná otázka 3:

Koľko je štátov vo svete a prečo sa ich počet môže v rôznych zdrojoch líšiť?

Postup:

-práca s politicko-geografickou mapou v atlase alebo s digitálnou mapou

-vymedzenie pojmu štát

-ďalšie jednotky na politickej mape sveta - závislé územia, štáty s čiastočnou suverenitou, neuznané de facto štáty, pseudoštáty, status Antarktídy

-počet štátov závisí od aktu uznania daným štátom - Severný Cyprus, Podnestersko, Čínska republika (Taiwan) a ďalšie.

Očakávaný výsledok:

-počet členov OSN - 193, pozorovateľské štáty pri OSN - 2

-uznanie ďalších jednotiek sa odvíja od toho, čo daný štát považuje za štát

2.Štruktúrované (structured) - pri štruktúrovanom bádani sú výskumná otázka aj postup predstavené učiteľom, žiaci však sami hľadajú vhodné vysvetlenia skúmaných javov využívajúc dôkazy, ktoré zozbierali. Aj keď sa potvrdzujúce a štruktúrované bádanie považujú za nižšie úrovne bádania, sú veľmi dôležité, pretože umožňujú žiakom rozvíjať a precvičovať si svoje schopnosti súvisiace s uplatnením bádateľských prístupov v procese výučby.

Príklad štruktúrovaného bádania:

Výskumná otázka 1:

Ovplyvňuje množstvo udržanej vody zloženie (veľkosť prevládajúcich častíc) pôdy?

Hypotéza:

Čím menšie (jemnejšie) sú častice, z ktorých sa pôda skladá, tým viac vody dokáže udržať.

Postup:

-príprava pomôcok na jednoduchý pokus - 3 druhy pôd, 3 zaváraninové sklenené fľaše s pripevneným (gumičkou, alebo šnúrkou) filtračným papierom na ich hrdle,

-do filtračného papiera nasypeme 2 dcl pôdy a pomaly ju zalievame 3 dcl vody, -meriame čas, za ktorý pretečie filtrom do pohára prvá kvapka, celkový čas pretečenia všetkej vody a jej množstvo (objem).

Očakávané výsledky a žiacke vysvetlenia:

-najviac vody absorbuje hlinitá pôda, najrýchlejšie a najväčší objem vody pretečie piesčitou pôdou, ílovitá zadrží vodu na najdlhší čas a jej priepustnosť je, v dôsledku veľmi malých častíc, z ktorých je

zložená, veľmi malá.

Výskumná otázka 2:

Prečo takmer vyschlo Aralské jazero (more)?

Hypotéza:

Aralské jazero takmer vyschlo z dôvodu nevhodného spôsobu využívania jeho vôd.

Postup:

-pomocou satelitných snímok NASA sa žiaci vyjadrujú k odhadovanému zmenšeniu rozlohy

-pracou so sekundárnymi zdrojmi skúmajú dôvody vysychania - politické, ekonomické, vodo hospodárske

-pracou so sekundárnymi zdrojmi skúmajú následky vysychania - degradácia životného prostredia (vzduchu, pôdy, vody), choroby miestneho obyvateľstva, rozličný postoj Kazachstanu a Uzbekistanu k rekultivácii územia

Očakávané výsledky:

Rozloha Aralského jazera za ostatných 60 rokov zmenšila o vyše 80 %. V súčasnosti je rozdelené na Severné (Malé) Aralské jazero v Kazachstane a Južné (Veľké) jazero v Uzbekistane. Snaha Kazachstanu rekultivovať krajinu v okolí Malého Aralského jazera má prvé preukázateľné úspechy, na strane Uzbekistanu sa zatiaľ takéto aktivity nereali- zujú.

3. *Riadené (guided) - na tretej úrovni učí-*

teľ poskytuje žiakom iba výskumnú otázku, pričom úlohou žiakov je navrhnúť vhodný postup akým dokážu tvrdenia overiť a následne sformulujú výsledné zistenia. Keďže tento druh bádania vyžaduje od žiakov premyslenú aplikáciu bádateľských postupov, jeho realizácia je najúspešnejšia vtedy, ak už žiaci majú dostatok skúseností s plánovaním a realizáciou nižších úrovní bádania. Skutočnosť, že žiaci navrhujú svoje postupy sami, však neznamená, že úloha učiteľa je pasívna. Naopak, žiaci potrebujú priebežné usmernenia, napríklad v tom, či sa ich výskumné bádanie uberá správnym smerom, či pracujú s korektnými a aktuálnymi štatistickými údajmi a pod.

Príklady riadeného bádania:

Výskumná otázka 1:

Je v mestách dlhodobý výskyt násilnej trestnej činnosti častejši ako na vidieku?

Hypotéza:

Človek odsúdený za násilný trestný čin žije najčastejšie v okrese s vysokou nezamestnanosťou.

Možný postup:

-Analytická práca so štatistickými údajmi a na internete dostupnými informačnými zdrojmi (články, odborné štúdie, grafy, tabuľky a pod.), ktoré sa venujú problematike kriminality a demografickým charakteristikám obyvateľstva regiónov (okresov) Slovenska,

-hodnotenie a interpretácia výsledkov, formulácia záverov.

Očakávané výsledky a žiacke vysvetlenia:

-potvrdenie alebo vyvrátenie platnosti stanovenej hypotézy.

Výskumná otázka 2:

Pracuje na našej škole človek, ktorého možno označiť za priemerného Slováka?

Hypotéza:

Priemerný Slováka v našom kraji je 23 ročný slobodný muž žijúci so svojou matkou v spoločnej domácnosti.

Možný postup:

-Analytická práca so štatistickými údajmi a na internete dostupnými informačnými zdrojmi (články, odborné štúdie, grafy, tabuľky a pod.), ktoré sa venujú demografickým charakteristikám obyvateľstva Slovenska, regiónov a obcí (mestá a dediny),

-hodnotenie a interpretácia výsledkov,

formulácia záverov.

Očakávané výsledky a žiacke vysvetlenia:

-potvrdenie alebo vyvrátenie platnosti stanovenej hypotézy.

Výskumná otázka 3:

Je Islamský štát štátom?

Hypotéza:

Islamský štát nespĺňa kritériá, ktorými sa politický región stáva štátom v pravom slovačnom zmysle.

Postup:

-práca s politickou mapou sveta – politická mapa sveta je dynamická, jej základným regiónom je štát, štáty v priebehu storočí vznikajú a zanikajú, rozdeľujú a odčleňujú sa,

-k základným prvkom štátu patrí štátne územie, obyvateľstvo, štátna moc a suverenita

-pracou so sekundárnymi zdrojmi informácií a mapovými aplikáciami žiaci zisťujú mieru naplnenia jednotlivých kritérií štátnosti

Očakávané výsledky:

-v súčasnosti (2021) ISIS efektívne okupuje menšie územia v severovýchodnej Sýrii s niekoľkými stovkami obyvateľov. Moc demonštrujú ovládnutím niekoľkých ropných polí, ale štátnu moc nevykonávajú. O suverenite v zmysle uznania tejto entity medzinárodným spoločenstvom nemožno hovoriť. Situácia v rokoch 2014 – 2017 však bola diametrálne odlišná – ISIS okupoval veľké územia severnej Sýrie a Iraku a ovládol územia s niekoľkými miliónmi obyvateľov. Vybuodovali systém výberu daní, súdov, polície, školstva a efektívne riadili okupované územie. Za daných okolností bolo možné vtedy hovoriť o čiastočnom naplnení kritérií štátu, vonkajšia suverenita však nikdy nebola naplnená.

4. *Otvorené (open)* – predstavuje najvyššiu úroveň bádania. Žiaci sa na tejto úrovni najviac približujú k práci vedcov – formulácia výskumných otázok, navrhovanie, organizácia a realizácia výskumu a prezentácia výsledkov. Táto úroveň vyžaduje vedecké uvažovanie a kladie na žiakov veľké kognitívne výzvy. S dostatočnými skúsenosťami s prvými troma úrovňami bádania by mali byť schopní viesť otvorené bádanie už žiaci vyšších ročníkov základnej školy. Je však dôležité, aby preukázali, že dokážu sami úspešne navrhnúť a zrealizovať skúmanie,

keď majú k dispozícii výskumnú otázku. To zahŕňa tak schopnosť zaznamenávať a analyzovať informácie, ako aj z nich následne vyvodzovať relevantné závery (Banchi, Bell, 2008).

Výskumné otázky:

-Závisí kvalita života obyvateľov okresu Spišskej Novej Vsi od polohy bydliska v rámci okresu?

-Odzrkadľuje umiestnenie futbalových družstiev v rebríčku FIFA výšku DPH daného štátu?

-Existuje vzťah medzi polohou sídla v rámci Slovenska a cenou kávy/pizze?

-Aký vzťah existuje medzi mierou urbanizácie a hodnotou HDP/obyv. v parite kúpnej sily v štátoch sveta?

Osobitosťou geografického bádania, v porovnaní so všeobecným vedeckým, či historickým je najmä tematické zameranie a obsah otázok, ktoré si vo výskumoch kladieme. Otázkami: „Čo to je? Kde to je? Prečo je to tam? Ako sa to tam dostalo? Ako sa to zmenilo v priebehu času? Ako je to ovplyvnené ľuďmi? Ako sú tým ľuďia ovplyvnení? Malo by to byť takéto? Aké opatrenia je vhodné urobiť? Ako by to mohlo vyzeráť v budúcnosti?“ (Kleeman, 1997), jednoznačne identifikujeme a lokalizujeme skúmané problémy v priestore a čase. Geografické otázky môžeme kategorizovať podľa vybraných kritérií, napr. obsahového zamerania:

• *Priestorové* – Kde sa to nachádza? Prečo je to tam? Aké sú dôsledky jeho polohy?

• *Percepčné* – Ako vnímam toto miesto? Ako ho vnímajú ostatní ľudia?

• *Environmentálne* – Čo potrebujem zistiť o tomto prostredí? Je súčasné využitie prostredia vhodné?

• *Kartografické* – Čo reprezentuje daný symbol na mape?

• *Všeobecno-znalostné* – Ako je môj svet prepojený s ekonomickými, sociálnymi, politickými, kultúrnymi a environmentálnymi faktormi?

• *Politické* – Kto je autoritou na danom mieste? Kto rozhoduje o rozvoji v danej komunite?

Významným špecifikom geografického bádania je skutočnosť, že jeho predpokladaným výsledkom nie je iba nový poznatok, či vedomosť, ale aj určitá aktívna činnosť smerujúca k zlepšeniu aktuálneho stavu na osobnej, lokálnej, národnej

alebo svetovej úrovni (Lupton, 2012). Práve tento konatívny aspekt výskumného bádania je v geografii mimoriadne dôležitý a mal by zohrávať kľúčovú úlohu pri posudzovaní úspešnosti vybraných metód. Väčšina výskumov týkajúca sa postojov mladých ľudí ku geografii potvrdzuje, že ich sklon k zodpovednému správaniu sa, či konaniu podporujúceho súčasné geografické poznanie a vedomosti o zabezpečení trvalej udržateľnosti zvolených riešení, je nedostatočný a neuspokojivý. Aj keď prevažujú názory o užitočnosti geografie, o jej potrebe a význame pre každodenný život, oslovení jediní iba výnimočne dokázali uviesť konkrétny príklad praktickej využiteľnosti geografických poznatkov (Sack, Petersen, 1998; Ozdemir, 2012; Verma, Deshpande, 2016; Sarkar, De a Maiti, 2015; Kubiacko, Janko, Mrázková, 2012; Karolčík a kol., 2019). Najmä pre geografiu je preto spôsob akým sa vyučuje rozhodujúci. Vzdelávací proces a kvalita výučby majú na vnímanie atraktivity geografie omnoho väčší vplyv ako samotný vzdelávací obsah (Weeden, 2007, p. 62-73).

Pozitívny účinok uplatňovania bádateľských prístupov k učeniu na zvýšenie atraktivity geografie pre žiakov, zaznamenali vo svojom výskume aj Biddulph a Adey (2004). Žiaci v rozhovoroch veľmi jasne deklarovali dôležitosť spôsobu akým je učivo sprístupňované a preferenciu učebných stratégií orientovaných na aktívne učenie sa žiaka, medzi ktoré zaradili skupinovú prácu, prácu v teréne, využívanie digitálnych technológií, uplatňovanie investigatívnych postupov, či diskusiu (Biddulph, Adey, 2004).

Geografické bádanie zahŕňa okrem analytických výskumných metód, kritického posúdenia dostupných štatistických údajov, aj špekulatívne postupy (Sorensen, 2009), prostredníctvom ktorých študenti geografie skúmajú vplyv priestoru a miesta na prostredie a životné podmienky.

Terénne výskumy vo vyučovaní geografie

Mimoriadne dôležitou úlohu v geografickom bádani zohrávajú terénne výskumy. V teréne sa žiaci učia etickej zodpovednosti. Uskutočňovanie vlastného výskumu ich vedie k rešpektovaniu dôvernosti a anonymity oslovených respondentov, vyhýbaniu sa zavádzaniu, nátlaku, a minimalizáciu vplyvov vý-

skumných činností na životné prostredie. (Bliss, 2009). Okrem týchto spôsobilostí a zručností sa musia žiaci naučiť správne formulovať a klásť geografické otázky, zvoliť kritériá výberu vhodných respondentov, naplánovať výskum, spôsoby (metódy) akými budú informácie zhromažďovať, analyzovať, hodnotiť a interpretovať. Nakoniec musia zvládnuť urobiť adekvátne závery, logicky ich zdôvodniť, vysvetliť a svoje zistenia zrozumiteľne a efektívne prezentovať.

Žiacke prieskumy realizované v priestoroch školy, v prírodnom, alebo kultúrnom prostredí, vedenie riadených rozhovorov a zvládnutie rôznych spôsobov získavania informácií priamo od respondentov, sú v geografickom vzdelávaní na Slovensku ojedinelé. Na rozdiel od vyspelých krajín sveta, kde takéto postupy figurujú v základných pedagogických dokumentoch a často tvoria samostatnú časť učebných textov, v podmienkach Slovenska sú terénne výskumné práce ignorované a s predmetom geografia ich žiaci, ani učitelia vôbec nespájajú. Tento fakt je alarmujúci, keďže terénne výskumy tvoria kostru geografického poznávania a žiadna z geografických vedných disciplín sa bez využitia kvalitatívnych metód výskumu nezaobíde.

V nasledujúcej časti uvádzame niekoľko príkladov návrhov terénnych výskumných aktivít, ktoré možno zaradiť do programu výučby geografie na základných a stredných školách. Je potrebné zdôrazniť, že výber témy, zameranie výskumu, jeho hlavných aj vedľajších cieľov by mal zohľadňovať najmä žiacke záujmy, ich preferencie, ako aj snahu o využitie výsledkov na skutočné zlepšenie skúmaného problému. Žiaci, ktorí začínajú s terénnym výskumom by mali mať k dispozícii materiál s odporúčanými postupmi realizácie jednotlivých krokov výskumnej činnosti (napr. Teoretická príprava, Výber respondentov a výskumnej metódy, Spracovanie výsledkov, Vedenie záverov a ich prezentácia).

Téma 1: Funkčné využitie verejných priestorov v bezprostrednej blízkosti obývanej ulice, sídliska, alebo panelákového domu.

Výskumná metóda: dotazníkový prieskum

Spôsob administrácie: osobný rozhovor s vyplňaním dotazníka

Ciele:

–zistiť názory respondentov na želané zmeny aktuálneho využitia vymedze-

ných plôch (parkovisko, ihrisko, park, obchod, služby...) a ich prípadnú revitalizáciu,

–zistiť názory respondentov na zmenu parkovacej politiky – regulované parkovanie, rezidenčné parkovanie, vymedzenie časti parkovacích miest, zabránenie prístupu k parkovacím miestam a pod.

Príklad úvodného oslovenia respondentov:

Vážený /á pán/ pani, cieľom dotazníka, ktorý držíte v rukách, je zistiť mieru spokojnosti obyvateľov Tomášikovej ulice so súčasným využitím verejných priestorov. V každej otázke prosím zakrúžkujte vždy len 1 odpoveď. Dotazník je anonymný, dobrovoľný a zaberie Vám najviac 5 minút. Pri vyplňaní Vás prosíme o úprimnosť. Zistené údaje budú použité pri prezentovaní v rámci školského projektu (Gymnázium J.A. Komenského). Za Vašu ochotu a spoluprácu Vám vopred ĎAKUJEME.

Príklad hlavničky dotazníka:

Pohlavie:

- a) muž
- b) žena

Vek:

- a) do 18
- b) 19 - 25
- c) 26 - 30
- d) 31 - 50
- e) 51 - 62
- f) 63 a viac

Trvalé bydlisko (Mesto/Dedina/Kraj):

- a) mesto
- b) dedina
- c) Bratislavský samosprávny kraj
- d) Nitriansky samosprávny kraj
- e) Trnavský samosprávny kraj
- f) Žilinský samosprávny kraj
- g) Banskobystrický samosprávny kraj
- h) Košický samosprávny kraj
- i) Prešovský samosprávny kraj

Najvyššie dosiahnuté vzdelanie:

- a) základné
- b) odborné učilište
- c) stredné odborné s maturitou
- d) stredné všeobecné (gymnázium)

e) vysokoškolské 1. stupeň (Bc.)

f) vysokoškolské 2. stupeň (Mgr., Ing,...)

g) vysokoškolské 3. stupeň (PhD.)

Príklady formulácií dotazníkových otázok (parkovanie):

Vaše bydlisko v bytovom dome je:

a) trvalé b) prechodné

Máte záujem o zakúpenie parkovacieho miesta?

a) áno b) nie c) miesto už mám zakúpené

Budete hľadať možnosti parkovania v blízkom okolí alebo zmeníte spôsob dopravy?

a) áno b) nie c) zatiaľ som o tom neuvažoval

V akej maximálnej vzdialenosti by sa malo parkovacie miesto od Vášho bytového domu nachádzať?

a) 50m b) 100m c) 200m d) 300m a viac

Akú maximálnu cenu za parkovacie miesto ste ochotná/ý akceptovať?

a) 100,-€/ročne b) 200,-€/ročne
c) 300,-€/ročne d) 400,-€/ročne

e) viac ako 500,-€/ročne

Uprednostnili by ste na sídlisku systém regulovaného parkovania (na jedno vozidlo, jedna bezplatná parkovacia karta, každá ďalšia spoplatnená)?

a) áno b) nie c) zatiaľ som o tom neuvažoval

Vaše návrhy na riešenie parkovania?

.....
.....

Téma 2: Preferencie oslovených respondentov (žiaci, učitelia, rodinní príslušníci, obyvatelia sídliska, dediny, mesta...) z pohľadu miesta trávenia dovolenky, dĺžky pobytu a výberu dopravného prostriedku.

Výskumná metóda: dotazníkový prieskum

Spôsob administrácie: on-line, prostredníctvom elektronického dotazníka

Ciele:

-určiť dôležité kritériá výberu dovolenkovej destinácie (dĺžka, miesto, cena, služby, dopravný prostriedok, uprednostňované aktivity a pod.)

-spoznať rozdiely v preferenciách v závislosti od veku, pohlavia, rodinného stavu, či iných demografických alebo sociálnych

charakteristik.

Téma 3: Zmeny demografického a sociálneho správania sa obyvateľov Slovenska v čase a priestore.

Výskumná metóda: interview

Spôsob administrácie: osobný rozhovor s kladením pripravených otázok respondentom (rodinní príslušníci, zamestnanci školy, susedia...)

Ciele:

-zistiť vplyv miesta a roku narodenia respondenta na počet súrodencov, vek matky pri pôrode prvého dieťaťa, dosiahnuté vzdelanie, životné podmienky, bývanie, charakter zamestnania, vierovyznanie a pod.

Príklady formulácií otázok výskumného interview:

V akom roku a kde (miesto, štát) ste sa narodili? Narodili ste sa ako ktoré dieťa v poradí? Koľko máte súrodencov, ktorí sa dožili dospelosti? Bývate v rodinnom dome? Koľko rokov mala Vaša matka, keď sa jej narodilo prvé dieťa? Kde pracujete? Pracujete fyzicky, manuálne? Čo ste študovali? Aké najvyššie vzdelanie ste dosiahli? K akému vierovyznaniu sa hlásite?

V akom roku a kde (miesto, štát) sa narodila Vaša matka? Z koľkých súrodencov pochádza? Všetci sa dožili dospelosti? V akých podmienkach žila rodina starých rodičov? Koľko rokov mala stará mama, keď sa jej narodilo prvé dieťa? Kde pracovala stará mama? Pracovala fyzicky, manuálne? Vyštudovala nejakú školu? K akému vierovyznaniu sa hlásite?

V akom roku a kde (miesto, štát) sa narodil Váš otec? Z koľkých súrodencov pochádza? Všetci sa dožili dospelosti? V akých podmienkach žila rodina jeho rodičov?...

Téma 4: Spôsoby prepravy žiakov do školy.

Výskumná metóda: dotazníkový prieskum

Spôsob administrácie: on-line, prostredníctvom elektronického dotazníka

Ciele:

-identifikovať priestorové rozmiestnenie žiakov školy, čas strávený presunom do školy, využívaný typ dopravného prostriedku,

-zistiť možnosti 'ekologizácie' hromadnej prepravy žiakov a podmienky, za akých by boli žiaci ochotní zmeniť svoje prepravné návyky.

Príklady formulácií dotazníkových otázok:

Ktorú školu navštevuješ?

Kde je Tvoje trvalé bydlisko?

Do akého okresu patrí Tvoje trvalé bydlisko?

Aká je vzdialenosť z miesta Tvojho trvalého bydliska do školy? Uveď v kilometroch.

Aký čas ti zaberie cestovanie do školy z miesta trvalého bydliska? Uveď v minútach.

Aký typ dopravy využívaš pri cestovaní do školy? Môžeš vybrať viac možností.

a) Auto

b) Autobus

c) Bicykel

d) Vlák

e) Pešo

f) MHD

g) Ďalšia možnosť

Koľko krát musíš pri cestovaní prestupovať?

a) 0

b) 1

c) 2

d) 3

e) 4

f) 5 a viac

Téma 5: Pitný režim žiakov a zamestnancov školy a spôsob akým sa zbavujú odpadu.

Výskumná metóda: interview

Spôsob administrácie: osobný rozhovor s kladením pripravených otázok respondentom (žiaci, zamestnanci školy)

Ciele:

-zistiť v akých nádobách si prinášajú žiaci do školy nápoje a ako s nimi ďalej nakladajú,

-zistiť možnosti 'ekologizácie' pitného režimu žiakov, zníženie množstva odpadu, jeho recyklácia, využitie dostupnej pitnej vody a pod.

Príklady formulácií dotazníkových otázok:

Koľko litrov tekutín denne približne vypijete? Aké nápoje uprednostňujete (minerálne vody, ovocné šťavy, sladené nápoje, čaj, vodu z vodovodu)? V akých fľašiach si ich z domu nosíte? Nakupujete si balené

nápoje v školskom bufete (automate)? Koľko podľa Vás stojí liter vody z vodovodného kohútika? Čo robíte s fľašami po použití?

Téma 6: Záujem žiakov o mimoškolskú činnosť.

Výskumná metóda: interview

Spôsob administrácie: osobný rozhovor s kladením pripravených otázok respondentom

Ciele:

–zistiť koľko času venujú žiaci vo svojom voľnom čase záujmovým krúžkom, a ktoré najčastejšie navštevujú, spoznať žiacke preferencie týkajúce sa konkrétnych mimoškolských aktivít organizovaných školou,

–zistiť dôvody nezapojenia sa žiakov do mimoškolských záujmových aktivít, vplyv dostupnosti miesta konania krúžku na ich atraktivitu.

Téma 7: Miera spokojnosti obyvateľov mesta s MHD a návrhy na jej zefektívnenie.

Výskumná metóda: dotazníkový prieskum

Spôsob administrácie: osobný rozhovor s náhodne vybranými cestujúcimi s vyplňaním dotazníka

Ciele:

–zistiť spokojnosť obyvateľov s dodržiavaním harmonogramu príchodov a odchodov spojov, ich frekvenciou, vyťaženosťou, vybavovaním reklamácií, čistotou dopravných prostriedkov a pod.

Príklady formulácií dotazníkových otázok:

Dodržiavanie odchodov a príchodov autobusových spojov.

- úplná spokojnosť
- spokojnosť s drobnými výhradami
- viac spokojný ako nespokojný
- viac nespokojný ako spokojný
- úplná nespokojnosť

Komunikácia s vodičom a jeho ústretovosť a ochota.

- úplná spokojnosť
- spokojnosť s drobnými výhradami
- viac spokojný ako nespokojný
- viac nespokojný ako spokojný
- úplná nespokojnosť

Dostupnosť informácií o dopravných

spojeniach.

- úplná spokojnosť
- spokojnosť s drobnými výhradami
- viac spokojný ako nespokojný
- viac nespokojný ako spokojný
- úplná nespokojnosť

Čistota v dopravných prostriedkoch.

- úplná spokojnosť
- spokojnosť s drobnými výhradami
- viac spokojný ako nespokojný
- viac nespokojný ako spokojný
- úplná nespokojnosť

Vybavovanie dopravných kariet a preukazov.

- úplná spokojnosť
- spokojnosť s drobnými výhradami
- viac spokojný ako nespokojný
- viac nespokojný ako spokojný
- úplná nespokojnosť

Frekvencia autobusových spojov v ranných hodinách (od 06:00 do 10:00).

- úplná spokojnosť
- spokojnosť s drobnými výhradami
- viac spokojný ako nespokojný
- viac nespokojný ako spokojný
- úplná nespokojnosť

Frekvencia autobusových spojov v poobedných hodinách (od 14:00 do 17:00).

- úplná spokojnosť
- spokojnosť s drobnými výhradami
- viac spokojný ako nespokojný
- viac nespokojný ako spokojný
- úplná nespokojnosť

Téma 8: Pozícia a postoj Slovákov k Európskej únii.

Výskumná metóda: pološtruktúrované interview

Spôsob administrácie: osobný rozhovor s vybranými respondentmi v príbuzenskom vzťahu

Ciele:

–zistiť mieru stotožnenia sa Slovákov s členstvom v Európskej únii, informovanosť o fungovaní najdôležitejších inštitúcií EÚ, spôsoby vyhľadávania in-

formácií súvisiacich s EÚ, výhodách a nevýhodách členstva a pod.

Príklady formulácií otázok v interview:

Cítite sa prioritne ako občan Slovenskej republiky alebo ako občan Európskej únie? (Čo je pre Vás na prvom mieste) Prečo?

Zaujímate sa o témy súvisiace s Európskou úniou? (parlament, nové zákony, dohody, eurofondy, projekty/výskum, ...)

Ak NIE, prečo? / Ak ÁNO, čo konkrétne Vás zaujíma v súvislosti s Európskou úniou? Kde vyhľadáвате tieto informácie? (internet, TV, tlač, ...)

Myslíte si, že ste dostatočne informovaný o systéme fungovania Európskej únie, o povinnostiach a právach členských štátov a ich občanov?

Aké VÝHODY vám prináša členstvo v Európskej únii vo Vašom osobnom živote? (cestovanie, štúdium/práca v zahraničí, kvalitné produkty, mena, zdravotná starostlivosť, bezpečnosť, stabilita, mier, ...)

Aké NEVÝHODY vám prináša členstvo v Európskej únii vo Vašom osobnom živote? (súkromné podnikanie, konkurencia na trhu, hodinová mzda, lacná pracovná sila, byrokracia, celoeurópska politika, ...)

Európska únia sa považuje za multikulturnú spoločnosť a usiluje o prehĺbenie tohto povedomia aj vo svojich členských štátoch. Ako vnímate postavenie Slovenska v tejto problematike, chceli by ste zachovať národnostne takmer homogénny štát (štát bez národnostných menšín) tak, ako je v súčasnosti alebo by ste naopak prijali väčšiu národnostnú diverzitu (rozmanitosť)? Prečo?

Záver

Ak je kľúčovou úlohou vzdelávania pripraviť mladého človeka na budúcnosť, geografia ho uvádza do reálneho sveta, ktorý sa neustále mení a vyvíja v čase. Na rozdiel do iných učebných predmetov, geografia pracuje s overiteľnou skutočnosťou ako základnou črtou prístupovaných vedomostí a poznatkov. Bádanie a bádateľsky orientované vyučovanie predstavuje jeden zo spôsobov ako žiakov motivovať k premýšľaniu a hľadaniu prijateľných a zrozumiteľných vysvetlení. Vychádza z konštruktivistických prístupov k učeniu a nadobudnutie schopností a spôsobilos-

tí ako sa učiť považuje za podstatne dôležitejšie ako získanie hotových informácií. V našom článku sme sa sústredili na charakteristiku rôznych úrovní bádania, špecifiká geografického výskumu a príklady bádateľsky orientovaných učebných aktivít využitelných v geografickom vzdelávaní. Osobitnú pozornosť sme venovali terénnym výskumným činnostiam žiakov, ktoré nie sú v pedagogickej praxi na Slovensku realizované a žiaci ani učitelia s nimi nemajú žiadne skúsenosti.

Literatúra

- BANCHI, H., BELL, R. 2008. The Many Levels of Inquiry. 2008. 46(2), 26-29 s.
- BIDDULPH, M., ADEY, K. 2004. Pupil Perceptions of Effective Teaching and Subject Relevance in History and Geography at Key Stage 3. *Research in Education*. 71(1), 1-8. <https://doi.org/10.7227/RIE.71.1>
- BLISS, S. 2009. Fieldwork: The heart of geography. 2009 7-11. s.
- BARROWS, H. H. 1931. Some Critical Problems in Teaching Elementary Geography. *Journal of geography*, Vol. 30(9). DOI: <https://doi.org/10.1080/00221343108987771>
- GERBER, R., V. 2001. Attitudes to Geography in Australia. *Australian Geographer*, 32(2), 221-239. DOI: <https://doi.org/10.1080/00049180120066661>
- KAROLČÍK, Š., ČIPKOVÁ, E., JURČIKOVÁ, S., MÁZOROVÁ, H. 2019. Attitudes of Pupils in Lower Secondary Education towards Geography Subject. *Geographia Cassoviensis*; 13(1); 21-35. ISSN (print) 1337-6748 ISSN (online) 2454-0005. DOI: <https://doi.org/10.33542/GC2019-1-03>
- KLEEMAN, G. 1997. Shifting the goal posts - Geography's inquiry-based methodology. 1997. 87-94 s.
- KUBIATKO, M., JANKO, T., MRAZKOVA, K. 2012. Czech Student Attitudes towards Geography. *Journal of Geography*, 111(2), 67-75, DOI: [10.1080/00221341.2011.594904](https://doi.org/10.1080/00221341.2011.594904)
- LUPTON, M. 2012. Inquiry skills in the Australian Curriculum. *Australian Curriculum, Assessment and Reporting Authority*. 2012. s. 8.
- OZDEMIR, U. 2012. High School Pupils' Attitudes Towards Geography Courses (Karabuk Sample-Turkey). *World Applied Sciences Journal*, 17(3), 340-346. ISSN 1818-4952
- SACK, D., PETERSEN, J., F. 1998. Children's Attitudes Toward Geography: A Texas Case Study. *Journal of Geography*, 97(3), 123-131. DOI: [10.1080/00221349808978836](https://doi.org/10.1080/00221349808978836)
- SARKAR, P., DE, K. K., MAITI, N. C. 2015. Attitude of School Pupils Towards Geography. *Indian Journal of Applied Research*, 469-473. Retrieved from: <https://www.researchgate.net/publication/312032777>
- SORENSEN, L. 2009. Literature review - for the national geography curriculum. 2009. 12-17 s. ISSN: 0085-0969
- VERMA, M., DESHPANDE, S. 2015. Perception of Students about Geography in FNU: A case study. First international Conference on Theory and Practice. Gordon (Asia Pacific Institute of Advanced Research), pp. 121-132.
- WEEDEN, P. 2007. Pupils' Perceptions of Geography: Decision Making at age 14. *Geography*, 92(1), 62-73.

Abstract

Inquiry and inquiry-based learning is one of the ways to activate students, motivate them to learn, think and find acceptable and understandable explanations. It is based on constructivist approaches to learning and the acquisition of skills and abilities to learn is considered to be significantly more important than obtaining ready-made information. In our article, we present the essence of research activities carried out in the learning process with different levels of students' involvement in the independent research. We will focus on the specifics of geographical research and examples of inquiry-based learning activities usable in geographical education. We pay special attention to field research activities, which do not have a tradition in Slovakia, in pedagogical practice they are ignored, and the students as well as the teachers do not connect them with the subject of Geography.

Izraelské osídlenie na palestínskom Západnom brehu – jeden z dôsledkov ale i príčin dlhodobého konfliktu

Frederik Hirner, Daniel Gurňák

Príspevok podáva stručnú analýzu vzniku, vývoja a súčasného stavu izraelského, resp. židovského osídlenia na okupovanom Západnom brehu. Okrem zhrnutia celkového kontextu vzniku tohto fenoménu v rámci izraelsko-palestínskeho konfliktu sa zaoberá i analýzou viacerých demografických aspektov tohto osídlenia a venuje sa i otázkam dopadu tohto problému na vnútro- i medzinárodnopolitické vzťahy Izraela.

Úvod

Téma výstavby židovských osád na okupovaných palestínskych územiach pomerne často púta pozornosť svetových médií. Ide o tému, ktorá je už vo svojej podstate kontroverznou, nakoľko sa podľa medzinárodného práva ide o nelegálne osídľovanie cudzieho územia iným štátom. Do kontrastu sa stavia právo Palestínčanov na vlastný štát a právo Židov na návrat do svojej domoviny, pod ktorou chápu aj oblasť Západného brehu s množstvom starovekých pamiatok. Téma výstavby židovských osád dokonca patrí k jedným z najvypuklejších aspektov izraelsko-palestínskeho konfliktu, nakoľko má vôbec najnižšiu podporu aj zo strany blízkych spojencov Izraela. Tak ako celý uvedený konflikt je aj problém vzniku a existencie židovských osád na okupovaných územiach veľmi komplikovaný s mnohými dopadmi nielen na samotný konflikt, či na jeho vnímanie zo strany zahraničia alebo na vnútorný vývoj palestínskych území, ale aj na vnútorný vývoj samotného Izraela. Problém výstavby osád má jednak rozmery medzinárodno-politické, strategické a bezpečnostné, ale aj sídelné a demografické, ekonomické, či vnútropolitické. Problém výstavby - ako sa zvykne v našich médiách uvádzať - nelegálnych židovských osád vznikol v rámci územnej expanzie Izraela po z jeho strany veľmi úspešnej šesťdňovej vojne v roku 1967. Na území Pásmo Gazy sa tento "problém" stal minulosťou už v rokoch 2004-2005, kedy izraelská vláda rozhodla o evakuácii všetkých židovských osád na tomto teritóriu. Ich obyvatelia (spolu len 7 tisíc) boli presídlení a osady zrovnané so zemou. Dôvody boli ekonomické i bezpečnostné, pretože udržiavanie a ochrana týchto izolovaných osád v nepriateľskom

preľudnenom území, kde žilo až 1,5 mil. Palestínčanov bolo neúnosné. No aplikácia "riešenia" problému židovských osád z Pásmo Gazy je ťažko predstaviteľná na druhej časti palestínskych Okupovaných území - Západnom brehu. V nasledujúcom častiach príspevku sa pokúsime predstaviť aspoň najzávažnejšie aspekty, ktoré tento problém existencie a výstavby židovských osád prináša.

Izraelsko-palestínsky konflikt a vznik otázky židovských osád na Okupovaných územiach

Po vzniku štátu Izrael v roku 1948 a následnej izraelsko-arabskej vojne pripadlo územie Západného brehu s jeho palestínskou populáciou Jordánsku. Zmena však nastala po Izraelom vyhratej 6-dňovej vojne v roku 1967. V tejto tretej izraelsko-arabskej vojne Izrael rýchlo porazil svojich arabských oponentov a za šesť dní sa mu poradilo obsadiť rozsiahle územie. Jedným z území, ktoré Izrael získal pod svoje krídla bol práve Západný breh. Toto územie s rozlohou asi 5600 km² predstavovalo strategické územie pre obranu štátu Izrael. V tom období vládla v Izraeli ľavicová Strana práce, pred ktorou stálo rozhodnutie ako naložiť s týmto územím. Nakoniec sa neoficiálne ujal tzv. „Allonov plán“, ktorý mal spočívať v rozdelení územia medzi Izrael a Jordánsko tak, aby mal Izrael zabezpečený prístup k údoliu Jordánu a Mŕtvemu moru a mohol toto strategicky dôležité územie vojensky kontrolovať. Západný breh totiž predstavuje z časti vyvýšené územie, z ktorého je možné kontrolovať, či ohrozovať úzku husto osídlenú pobrežnú nížinu, ktorá

tvorí jadro izraelského územia (Michalák, 2020). Navyše Západný breh predstavuje aj významný zdroj vody v celom regióne. Na druhú stranu však Izrael nemal záujem spraviť z početnej palestínskej populácie na okupovaných územiach svojich občanov, pretože by sa tak fakticky zmenil zo židovského na židovsko-arabský štát. Preto bol prijatý plán na faktické rozdelenie Západného brehu - na územiach, o ktoré mal Izrael prioritný záujem sa následne začala výstavba prvých osád, ktorá tak mala podporiť izraelské nároky. Išlo o vojensko-poľnohospodárske osady, ktoré sa mali neskôr transformovať na civilné osady. Po ďalšej Jomkipurskej vojne (1973) zvíťazila v roku 1977 v izraelských parlamentných voľbách pravicová strana Likud. Do čela štátu sa tak dostal po dekáde vlády ľavice Menachem Begin, pravicový radikál, ktorý výrazne podporoval zakladanie osád už v predvolebnej kampani (Čejka, 2015). Kým do roku 1977 bolo vystavaných na Západnom brehu a v Pásme Gazy iba 24 osád, počas prvého obdobia vlády Begina to bolo až 114 a to len na Západnom brehu (Michalák, 2020). Húfy izraelských imigrantov začali prúdiť do nových osád. Niektorí kvôli lacnejším energiám a cenám bývania, iní zasa prišli naplniť biblické poslanie osídliť historickú Judeu a Samáriu. Následne sa na izraelskej politickej scéne striedali pravicové a ľavicové vlády a pokračoval vznik ďalších osád a zaberanie ďalšej palestínskej pôdy. Avšak čoraz väčšie rozširovanie a zahusťovanie územia Západného brehu židovskou populáciou zväčšovalo odpor miestnych Palestínčanov (Čejka, 2015).

Od roku 1967 bol Západný breh pod vojenskou správou Izraela a mnohí obyvatelia Západného brehu ušli do zahraničia, zväčša do susedného Jordán-

ska, ale i Libanonu a ďalších krajín. Okrem palestínskych obyvateľov Západného brehu na okupovaných územiach i v okolitých krajinách žili státisíce palestínskych utečencov, či ich potomkov, ktorí už v roku 1949 ušli počas prvej izraelsko-arabskej vojny z neskôr uznaného územia štátu Izrael. Je zrejme, že nielen títo utečenci, ale aj Palestínčania žijúci od roku 1967 pod vojenskou správou na Západnom brehu sa začali čoraz viac radikalizovať, predovšetkým pod vedením Organizácie pre oslobodenie Palestíny (OOP). Už jej prvý predseda Ahmad Šuqajr sa preslávil svojim výrokom, že je treba zahnať Židov do mora (Čejka, 2015). Neskôr sa stalo najvýznamnejšou frakciou OOP jej militantné krídlo Fatah, ktoré pod vedením Jásira Arafata uskutočňovalo teroristické útoky na civilné obyvateľstvo v Izraeli i v zahraničí. V roku 1987 vypukla vplyvom treníc na pohraničí medzi Izraelom a Pásmom Gazy, ale predovšetkým v dôsledku neustále sa zhoršujúcej sociálnej situácie na okupovaných územiach 1. intifády (z arab. naľada - boj za oslobodenie) Palestínčanov. Výsledkom bolo mnoho mŕtvych vojakov a civilistov na oboch stranách, no početne predovšetkým na palestínskej strane. Navyše, teroristické útoky vykonávané novovzniknutým hnutím Hamas v Gaze a Fatahom na Západnom brehu vniesli strach aj do domovov Izraelčanov žijúcich v dovtedy vojnou nedotknutých oblastiach ako Tel-Aviv či Haifa. Novým impulzom pre riešenie konfliktu znamenala zmena na čele Izraela po parlamentných voľbách v roku 1992. Pravičiara Jicchaka Šamira vystriedal ľavičiar Jicchak Rabin. Novým impulzom bola tiež zmena na čele Spojených štátov. Republikán G. Busha nahradil v januári 1993 demokrat B. Clinton, ktorý bol oveľa róznejší v rokovaníach a osud oboch strán konfliktu bol preňho omnoho dôležitejší. Priaznivá bola aj medzinárodná situácia po skončení studenej vojny. Navyše situácia na palestínskych územiach bola už pre obe strany konfliktu vyčerpávajúca a čoraz viac ľudí vnímalo pozitívne nutnosť rokovaní. Priestor pre rokovania sprostredkované USA poskytlo Nórsko v roku 1993. Výsledkom bola Dohoda z Osla, na základe ktorej vznikla Palestínska samospráva. Zmluva obsahovala aj uznanie práva Izraela na existenciu zo strany Palestínčanov a na druhej strane uznanie OOP ako legitímneho zástupcu Palestínčanov zo strany Izraela. Po viacerých teroristických útokoch a napätí na oboch stranách jednania s oneskore-

ním pokračovali ďalej. V septembri 1995 sa vo Washingtone stretli izraelský premiér Jicchak Rabin a predseda OOP Jásir Arafat. Jednania priniesli doteraz najvýraznejšie zmeny v územno-správnom členení. Podľa dohody sa malo územie Západného brehu rozdeliť na tri zóny – A, B a C. Zónu A mala vojensky aj civilne mať pod kontrolou Palestínska samospráva, zóna B mala byť pod vojenskou kontrolou Izraela a civilnou správou Palestínskej samosprávy a zóna C mala byť pod plnou vojenskou aj civilnou kontrolou Izraela (Čejka, 2015). Nanešťastie, ani táto dohoda nevyriešila najpálčivejšie otázky, ktoré najviac rozdeľovali obe strany. Po atentáte na premiéra Rabina v novembri 1995 sa vlády v Izraeli ujal Šimon Peres, ktorý však nedokázal využiť náklonnosť izraelskej verejnosti po atentáte na Rabina. V ďalších voľbách sa do čela štátu dostal Benjamin Netanjahu, ktorý razil kritickejšiu politiku voči OOP a Jásirovi Arafatovi. Napätie narastalo aj v palestínskej spoločnosti, namierené bolo najmä voči Jásirovi Arafatovi, ktorého začali obviňovať z korupcie. Po krátkom období vlády pravičiara Benjamina Netanjahua sa na čelo vlády Izraela dostal ľavičiar Ehud Barak, ktorý zastupoval Izrael pri jednaniach sprostredkovaných Billom Clintonom v Camp Davide v roku 2000. Arafat však na stretnutí odmietol akékoľvek ústupky Izraelu a stretnutie sa tak skončilo neúspechom. Treba dodať, že Izrael vtedy ponúkol Palestínčanom najpriaznivejšie podmienky, ktoré Arafat nepochopiteľne odmietol a následne predostrel zo svojej strany nesplniteľné podmienky pre Izrael (Čejka, 2015). Po stretnutí v Camp Davide pokračovala vlna násilností zo strany palestínskych a islamistických radikálov, ktorá prerástla po vystúpení Ariela Šarona (vtedajšieho predsedu izraelskej opozície) na Chrámovú horu v Jeruzaleme do druhej intifády. Tá bola charakteristická využívaním sofistikovanejších zbraní zo strany Izraela a tiež sériou teroristických útokov, pri ktorých už začali byť využívané aj improvizované výbušné zariadenia a samovražední atentátnici. Za koniec intifády možno označiť smrť Jásira Arafata v roku 2004, ako aj stretnutie oboch strán konfliktu vo februári 2005 v egyptskom letovisku Šarm aš-Šajch kde formálne podpísali prímerie zástupcovia Izraela a Palestíny. Počas obdobia druhej intifády sa rozhodla izraelská vláda pod vedením Ehuda Baraka pre stavbu prvého úseku bariéry oddeľujúcej Západný breh od územia Izraela s cieľom obmedziť teroristické

útoky voči Izraelu. Vo vnímaní Palestínčanov bariéra poslúžila na stanovenie dvojštátneho riešenia, avšak podľa izraelských predstáv. Bariéra totiž nekopírovala tzv. „zelenú líniu“, ktorá oddeľovala územie Izraela a Západného brehu, ale vnikala aj na územie budúcej Palestíny a zaberala by asi 10 % územia budúceho štátu. V januári 2006 sa na palestínskych územiach konali po smrti Jásira Arafata voľby, ktoré vyhralo hnutie Hamas, čím sa oslabila pozícia Fatahu. Členovia Fatahu sa však s výsledkom nezmierili a narastali nepokoje, ktoré prerástli až do ozbrojených konfliktov, ktoré nakoniec v roku 2007 rozdelili sféry vplyvu v Palestíne. Fatah si udržal Západný breh a Hamas ovládol Pásmo Gazy (Čejka, 2015).

Židovské osídlenie Západného brehu

Vznik židovských osád začal postupne najmä od konca 70-tych rokov 20. storočia meniť dovtedy pomerne homogénnu náboženskú a národnostnú, ale aj sociálnu štruktúru osídlenia Západného brehu. Pred vznikom židovských osád žilo na území Západného brehu výlučne arabské moslimské obyvateľstvo s menšinou kresťanov a Samaritánov. V súčasnosti však žije na území Západného brehu popri 3 miliónoch Palestínčanov viac ako pol milióna židovských osadníkov (ICBS, 2019). Podiel židovských osadníkov na Západnom brehu tak predstavuje viac ako 15 % všetkého obyvateľstva. Pre porovnanie v roku 2000 to bolo „len“ 9 %. Podiel Palestínčanov sa napriek pomerne vysokému prirodzenému prírastku naopak znížil z 91 % na 86 %. Väčšina zo židovských osadníkov sa koncentruje do centrálnych častí Západného brehu, do okolia metropoly Jeruzalem, kde dosahuje aj najvyššie podiely na obyvateľstve. Smerom k okrajovým častiam Západného brehu na sever i juh od Jeruzalema je židovské osídlenie slabšie a naopak sa tu sústreďuje palestínske obyvateľstvo (pozri mapu). Práve v týchto častiach sú lokalizované najväčšie palestínske mestá ako Hebron, Nábulus či sídlo palestínskej samosprávy Ramalláh (PCBS, 2019).

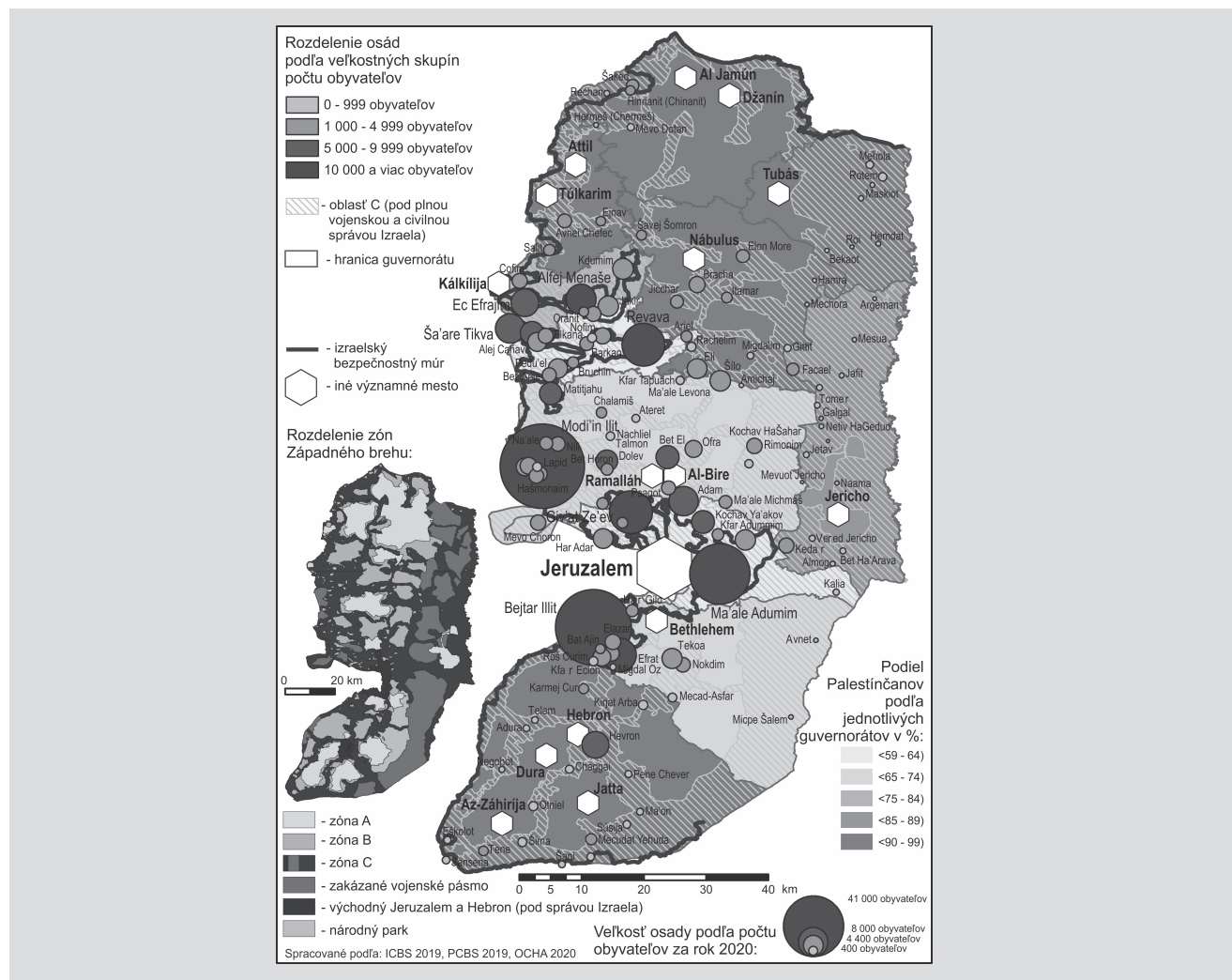
Najväčšia etnicko-náboženská rozmanitosť na Západnom brehu je preto práve v oblasti guvernórátu Jeruzalem (tj. východný Jeruzalem), kde sa nachádzajú rozsiahle židovské enklávy. Ich existencia a rozvoj je podporovaná izraelskými autoritami, ktoré sa tak snažia dokončiť

súvislý prstenec židovských osád okolo Jeruzalema zo všetkých strán a výrazne prekreslí najmä demografickú štruktúru východného Jeruzalema a jeho predmestí, ktorý z pohľadu medzinárodného práva patrí k Okupovaným územiám. Ich snahou je vytvorenie jednotného nedeliteľného Jeruzalema, ktorý by pri rokovaniach nemohol byť rozdelený medzi Izrael a budúcu Palestínu, ako to bolo v rokoch 1949-1967 (medzi Izraelom a Jordánskom). V týchto židovských enklávach žije viac ako 300 tisíc židovských osadníkov, čo je asi 40 % obyvateľstva celého guvernórátu Jeruzalem (pozri graf). Tento krok zo strany izraelskej vlády je však pomerne logický, pretože treba brať do úvahy aj priestorový aspekt tohto problému, keďže podľa medzinárodného práva by Izraelu malo patriť len západné predpolie mesta, t.j. sotva štvrtina celého územia mesta a jeho blízkeho zázemia.

Problémom, ktorý ohrozuje tieto izraelské strategické zámery, je však nízka pôrodnosť. Pôrodnosť židovského

obyvateľstva na Západnom brehu Jordánu je na úrovni 29 ‰ ročne, čo znamená, že oproti 40 ‰ ročne u palestínskej populácie je malá šanca získať v budúcnosti demografickú dominanciu na tomto území. Dokonca veľkú časť zo židovskej pôrodnosti tvorí pôrodnosť ultraortodoxných židov, z ktorých veľká časť nemá veľmi priaznivý vzťah k osídľovaniu Západného brehu a celkovo k sionizmu ako takému. Naviac, hustota židovského osídlenia na Západnom brehu nie je veľmi vysoká. Zatiaľ čo priemerná palestínska hustota osídlenia v tejto oblasti je asi 200 obyv./km² Západného brehu, židovských osadníkov je iba 40 obyv./km² Západného brehu (Efrat, 2006). Samozrejme, svoju úlohu tu hrá aj možná územná opresia zo strany izraelských autorít a armády. Ďalším páčivým problémom je tiež fakt, že väčšinu z celkového prírastku osadníkov tvorila migrácia do osád. Jednoznačným faktom totiž je, že zdrojové územia pre potenciálnu židovskú migráciu nielen do Izraela, ale aj do židovských osád sa pomaly vyčerpá-

vajú a potenciál budúcej migrácie do osád sa tak rapidne znižuje. Poslednou veľkou vlnou židovskej migrácie do Izraela totiž bola migrácia zo Sovietskeho zväzu ešte v 90-tych rokoch. V posledných rokoch dokonca prevažuje prirodzený prírastok nad migračným prírastkom, čo je práve dôsledok oslabujúcej sa migrácie do osád. Naviac, približne 75 % všetkých novousadlíkov chce bývať blízko „zelenej línie“ oddeľujúcej Západný breh od vlastného Izraela v čo najbližšom kontakte s Izraelom (Shafir, 2017). Väčšina z novousadlíkov totiž pracuje v Izraeli, zdravotná starostlivosť je im poskytovaná tiež v Izraeli a väčšinu rodinných väzieb majú v Izraeli. To tiež znamená, že väčšina z novousadlíkov berie sťahovanie do osád skôr pragmaticky ako nábožensky či nacionálne, čo bolo naopak príznačné pre prvé desaťročia po vzniku osád na Okupovaných územiach. Otázkou ostáva, ako na túto meniacu sa situáciu zareagujú budúce izraelské vlády.

Súčasný stav židovského osídlenia na Západnom brehu

V súčasnosti sa na území Západného brehu nachádza 130 židovských osád, ktoré sú pomerne nerovnomerne rozmiestnené po jeho celom území. Do úvahy pritom neberieme veľké množstvo židovských „outpostov“, čo sú doposiaľ Izraelom nelegalizované osady čakajúce na svoj verdikt od izraelských súdov. Tieto outposty pozostávajú zväčša z pár domov a malých obytných buniek. Väčšina zo židovských osád sa nachádza

v územne väčšej Samárii, ktorá tvorí časť Západného brehu ležiacu severne od Jeruzalema. Naopak menšie množstvo židovských osád môžeme nájsť v územne menšej Judei, ktorá sa rozprestiera južne od metropoly Jeruzalem. Početne väčšie osady zväčša mestského charakteru sa nachádzajú v hornatejšom západe územia pri hraniciach s Izraelom (zelenou líniou) než na východe v údolí Jordánu (pozri mapu). V osadách mestského typu žije až 65 % židovských osadníkov. Naopak v údolí Jordánu sú lokalizované malé osady, ktoré majú prevažne agrárny charakter bez prítomnosti väčšieho židovského sídla. Najväčší rast počtu

obyvateľov i výstavby zaznamenávajú veľkostne najväčšie osady nad 40 tis. obyvateľov, kde bol v rokoch 2003-2020 rast vyšší ako o 150 %. Naopak, najnižší relatívny rast zaznamenali v tomto období skupiny stredne veľkých osád s počtom obyvateľov 10 - 40 tisíc a to „len“ 59 % (tabuľka 1). Väčšina židovských osadníkov býva v urbánných a suburbánných zónach s dobrou dostupnosťou do metropol Jeruzalem a Tel-Aviv, kde väčšina z nich pracuje. V osadách, ktoré majú viac ako 10 tisíc obyvateľov býva viac ako polovica všetkých židovských osadníkov Západného brehu (tabuľka 2).

Tabuľka 1: Rast veľkostných skupín osád podľa počtu obyvateľov v roku 2020 (Zdroj: JVL a ICBS, 2020)

Veľkostná skupina	Relatívny rast v % (roky 2003 až 2020)	Absolútny rast	Podiel na raste v %
40 tisíc a viac	150	111 367	44
10 tisíc a viac	59	23 794	9
5 tisíc a viac	83	29 214	12
1 tisíc viac	129	79 503	31
do 1 tisíc	99	13 604	5

Tabuľka 2: Veľkostné skupiny osád podľa počtu obyvateľov v roku 2020 (Zdroj: JVL a ICBS, 2020)

Veľkostné skupiny osád	Počet osád	Počet osád v %	Počet obyvateľov v roku 2020	Počet obyvateľov v %
0 - 999	57	44,19	27 322	6
1 000 - 4 999	57	44,19	135 933	28
5 000 - 9 999	8	6,2	64 561	14
10 000 a viac	7	5,43	250 059	52

Ako sme už načrtli vo vývoji osídlenia, územie Západného brehu Jordánu je v súčasnosti značne fragmentované a roztrieštené. Je rozdelené na 3 zóny - A, B a C, ktoré delia územie na malé enklávy, medzi ktorými sú vytvorené dopravné koridory (pozri mapu). Jednotlivé koridory a hranice medzi zónami, ako aj dôležité križovatky sú zabezpečené veľkým množstvom strážnych veží a bariér spravovaných štátom Izrael. Do zóny A spadajú najhustejšie osídlené časti Západného brehu obývané palestínskym obyvateľstvom. Keďže sú tieto oblasti husto zastavané a osídlené, izraelskí osadníci si v týchto oblastiach nevytvorili žiadne súvislé osídlenie v obavách o svoju bezpečnosť a ani izraelské vlády nepodporovali ich vznik, vzhľadom na hroziace neúnosné komplikácie. Do tejto oblasti spadajú najväčšie palestínske mestá Kálikija, Džanín, Nábulus, Túlkarim a Ramalláh, ktoré sa nachádzajú severne od Jeruzalema v biblickej Samárii. Ďalej k nim patrí mesto Betlehem nachádzajúce sa južne od Jeruzalema.

Najväčším mestom na Západnom brehu je takmer dvestotisícový Hebron, ktorý mal byť pôvodne celý v zóne A, pričom židovskí osadníci mali byť z mesta vytlačení, avšak vplyvom politického nátlaku židovských osadníkov sa v Hebrone stále nachádza málopočetná enkláva osadníkov, ktorí tu zostali napriek takmer úplnej izolácii v rámci inak arabského mesta, ktoré kontroluje Izrael (OCHA, 2020). Celá zóna A zaberá iba 18 % územia Západného brehu. Plnú civilnú aj bezpečnostnú správu tu majú v rukách Palestínčania. Zóna B je tvorená najmä menšími palestínskymi mestečkami a dedinami, ktoré sa zväčša nachádzajú v okolí väčších palestínskych miest ležiacich v zóne A. Zóna B má pre Izrael význam kvôli strategickej kontrole dôležitých koridorov a lokalít dôležitých z hľadiska vojenského zabezpečenia samotného Izraela i Okupovaných území. Táto zóna zaberá 21 % rozlohy Západného brehu. V tejto oblasti majú Palestínčania plnú civilnú moc, no vojenskú správu a kontrolu tu vykonáva izraelská armáda. Zó-

nu C tvoria zvyšné oblasti Západného brehu, práve tu sú lokalizované všetky židovské osady. Táto zóna je zároveň najväčšia, zaberá viac ako 61 % rozlohy Západného brehu.

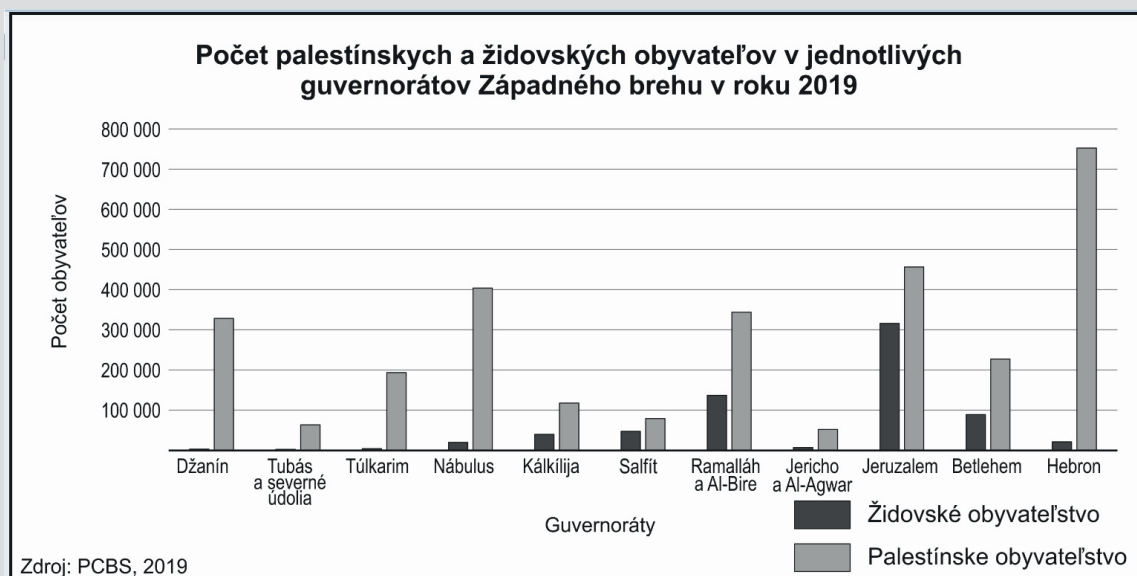
Problémom, ktorý dopĺňa ďalšiu časť mozaiky konfliktu medzi Izraelom a Palestínou je okrem iného aj otázka vzťahu medzi počtom obyvateľov a veľkosťou územia, na ktorom dané obyvateľstvo býva. Napriek tomu, že tento problém nie je veľmi viditeľný v médiách, jedná sa o problém, ktorý priamo ovplyvňuje životy bežných Palestínčanov na jednej strane a židovských osadníkov na druhej strane. Je sprevádzaný sériou obmedzení pre jednu aj druhú stranu, najčastejšie sa jedná o zákaz voľného vstupu pre obe strany navzájom na územie protistrany. Fakticky sa jedná o "rozbitie" územia Západného brehu na fyzicky oddelené entity, teda o formu územnej segregácie dvoch navzájom znepriatelených skupín obyvateľstva. Odhliadnuc od nekončajúcej diskusie o tom, či je možné takéto od-

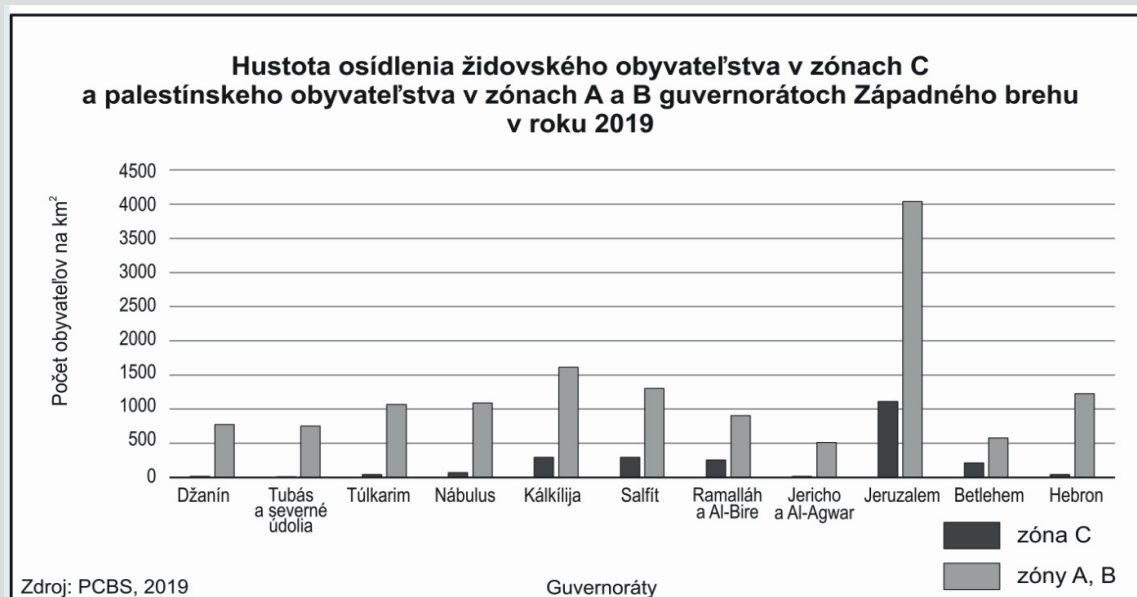
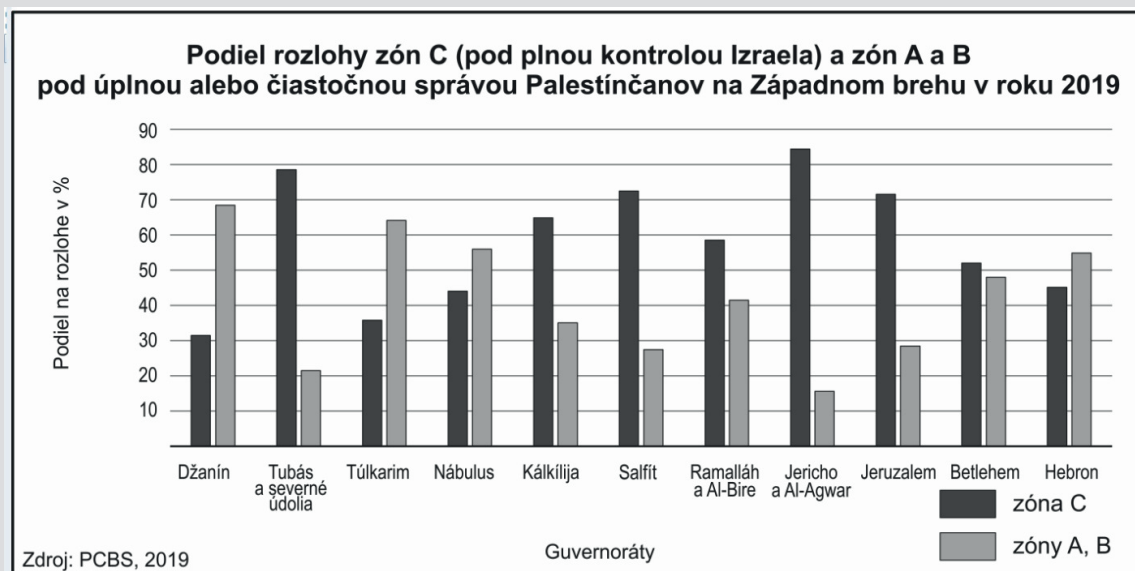
delenie kdekoľvek na svete považovať za skutočné riešenie konfliktu alebo len jeho odloženie, nastupuje tu aj otázka územnej spravodlivosti. Tu sa dostávame k problému veľkosti územia, na ktorom palestínske a židovské obyvateľstvo býva. Ako sme už uviedli, každá zo židovských osád sa nachádza v zóne C, naopak väčšina z palestínskych sídiel sa nachádza v zónach A a B, len malá časť potom v zóne C. Faktom je, že v siedmich z jedenástich gubernorátov Západného brehu je podiel zóny C dominantný, v niektorých prípadoch až dvojnásobne i viac. Najväčšie rozdiely sú badať práve v gubernorátoch Jericho a Al-Agwar a Túbás a severné údolia, ktoré sa nachádzajú v údolí rieky Jordán, v priekopovej prepadline (PCBS, 2019). Táto oblasť je strategická pre bezpečnosť a obranu Izraela a predstavuje styčnú plochu medzi Izraelom (a Západným brehom) a Jordánskom. Izrael má navyše záujem si túto oblasť ponechať v prípade rokovaní o budúcom palestínskom štáte. Je pravdou, že územie Izraela bez tejto oblasti je len veľmi ťažko brániteľné proti prevahe arabských štátov, pretože kľúčová časť územia Izraela (Tel-Aviv a Šaronská planina) je v podstate len veľmi úzky pás nížiny medzi Stredozemným morom a Západným brehom. Pomerne veľký rozdiel je aj v gubernoráte východný Jeruzalem, kde sa izraelská politika zameriava na dokončenie budovania už viackrát spomenutého prstenca mestských židovských osád okolo Jeruzalema. Palestínska dominancia v územnom roz-

delení je v štyroch gubernorátoch – Hebron, Nábulus, Túlkarim a Ďžanín. Len gubernorát Hebron sa nachádza južne od Jeruzalema, ostatné tri sa nachádzajú na sever od Jeruzalema (PCBS, 2019).

Ak sa opätovne zamyslíme nad vzťahom medzi počtom obyvateľov a veľkosťou územia, zistíme, že zóna C, kde sa nachádzajú všetky židovské osady je výrazne väčšia čo do rozlohy oproti palestínskym oblastiam, kde však žije podstatne viac obyvateľov. Treba však pripomenúť, že časť územia zóny C nie je prístupná ani židovským osadníkom, pretože je braná ako uzatvorené vojenské územie určené na vojenské cvičenia, prípadne ako národný park. Možno konštatovať, že hustota obyvateľstva je väčšia na palestínskej strane vo všetkých gubernorátoch. Najväčšia hustota je v jeruzalemskom gubernoráte ako na palestínskej, tak na izraelskej strane. Na izraelskej strane je to viac ako 1000 obyv./km², avšak na palestínskej strane je to viac ako 4 tisíc obyv./km² (pozri graf). Vysokú hustotu zaľudnenia na palestínskej strane má tiež gubernorát Kálikílija, a gubernorát Salfít. Na izraelskej strane po gubernoráte Jeruzalem dosahuje vysoké hodnoty tiež gubernorát Kálikílija a Salfít. V porovnaní s hustotou obyvateľstva na palestínskej strane je to však podstatne menej. Len pre porovnanie, hodnotu nad 1000 obyv. na km² dosahuje na palestínskej strane šesť gubernorátov, na izraelskej len jeden – už vyššie spomínaný Jeruzalem (pozri graf). Možno teda po-

vedať, že priestor, v ktorom žije väčšina palestínskej populácie, ktorá niekoľkonásobne prevyšuje počet židovských osadníkov, zaberá iba 39 % rozlohy Západného brehu a naopak židovská populácia, ktorá má asi pol milióna obyvateľov zaberá až 61 % územia Západného brehu. Je to značná disproporcionalita v hustote zaľudnenia na jednej a druhej strane. Ak zoberieme v úvahu, že Palestínčania majú zákaz vstúpiť do zóny C bez povolenia, možnosť pohybu pre Palestínčanov sa veľmi zužuje (OCHA, 2020). Treba však dodať, že Palestínčania častokrát apriori odmietajú akékoľvek návrhy zo strany Izraela, a preto sa častokrát sami dostávajú do ťažkých pozícií, taktiež aj vplyvom pôsobenia radikálnych islamistických skupín, ktoré útočia na civilné obyvateľstvo v Izraeli, a ktoré majú stále veľkú podporu aj na Západnom brehu, o pásme Gazy ani nehovoriac. Tento problém je znásobovaný aj radom ďalších reštrikcií, ktoré nahľadávajú spoluprácu medzi oboma etnikami. Problém predstavuje aj povoľovanie výstavby rodinných domov či iných budov pre Palestínčanov v zónach B a C, ktoré musí byť odobrené izraelskými orgánmi, ktoré však udeľujú takéto povolenia len zriedkavo, najmä kvôli problémom s preukázaním vlastníctva pôdy na palestínskej strane.

Židovské osady a izraelská vnútorná politika

Po obsadení celého územia Západného brehu Jordánu a tiež Pásma Gazy v roku 1967 nastala otázka, ako naložiť s takýmto relatívne veľkým územím. Myšlienka sionizmu totiž hlásala návrat Židov do Izraelskej krajiny (Erec Jisrael), ale zároveň mala za cieľ vznik židovského štátu. Dilemou pre vnútornú politiku Izraela teda bolo, ako naložiť s miliónmi Palestínčanov žijúcich na týchto úze-

miach. Absorbovať taký veľký počet Palestínčanov, teda nežidov do Izraela by predstavovalo veľkú zmenu demografickej štruktúry Izraela. Zároveň by to predstavovalo riziko neustáleho konfliktu vo vnútri Izraela. Vo vzduchu tiež v 60-tych rokoch 20. storočia visela aj otázka udelenia autonómie pre palestínske oblasti. To však predstavovalo bezpečnostné riziko pre Izrael, keďže predstavitelia Palestínčanov hlásali nezmieriteľný boj proti nemu (Sachar, 2007). Izraelským zámerom bolo ponechať si na území najmä Západného brehu bezpečnostné stanovištia, ktoré by slúžili na obranu Iz-

raela. V prvých vláдах ľavice však začali postupne vznikať práve na strategických miestach, ako napríklad v údolí Jordánu, vojensko-poľnohospodárske osady. Z izraelského štátneho rozpočtu tak začali odtekať prvé desiatky tisíc dolárov na zakladanie a rozvoj týchto osád. V tomto období väčšina Izraelčanov, opojená víťazstvom v šesťdňovej vojne, s návrhmi výstavby menšieho počtu osád súhlasila. Toto mohutné rozširovanie osád a vznik osadníckeho hnutia Guš Emunim (v preklade Blok verných) v 70-tych rokoch spôsobilo, že myšlienky osadníkov, sa postup-

ne začali dostávať aj do vlastného Izraela a začali oslovovať aj politikov v Izraeli. Sformovala sa mladá generácia osadníkov, ktorá bola zoskupená v Národnej náboženskej strane (Mafdal). Ich cieľom bolo narúšať akékoľvek jednanie s Palestínčanmi a ich vplyv na izraelskú pravicu bol pomerne veľký. Po vypuknutí druhej intifády na začiatku nového milénia však prišiel kolaps mierových rokovaní a mnoho bežných Izraelčanov, ľavičiarov aj pravičiarov, sa po útokoch Palestínčanov vzdalo nádeje na reálny mier s Palestínčanmi. Toto možno považovať za veľký zlom v myslení ľudí vo vlastnom Izraeli. Kolaps mierových rokovaní a druhá intifáda spôsobili aj kolaps izraelskej ľavice, ktorá sa dodnes nedokázala z tejto traumy celkom spamätať a podnes nedokázala zostaviť vládu. Naviac, jej podpora kontinuálne klesá. Mnoho Izraelčanov, najmä však mladých, prebralo myšlienky pravice a mierový proces sa zastavil. Vybudovaním betónovej bariéry sa tiež prerušili, resp. výrazne obmedzili ako také kontakty medzi Židmi z územia vlastného Izraela a Palestínčanmi zo Západného brehu (Klein-Halevi, 2020).

Medzinárodné dôsledky existencie a rozširovania židovského osídlenia

Štát Izrael leží na exponovanom území, ktoré je rozlohou síce pomerne malé, avšak o to viac konfliktné. Ide o územie s vysokým konfliktným potenciálom, kde proti sebe bojovali od dávna rôzne národy a náboženstvá. V novodobých dejinách najvýznamnejšou bola séria arabsko-izraelských konfliktov, kde stál novovzniknutý štát Izrael proti svojim arabským susedom. Jedna z najväčších trecích plôch medzi Izraelom a susednými arabskými štátmi je dodnes práve otázka židovských osád, ktoré sú v arabskom svete aj vplyvom médií a propagandy veľmi citlivo vnímané nielen medzi politikmi, ale aj medzi bežnou populáciou. Najvýznamnejším susedným štátom pre Izrael z hľadiska frekvencie obchodných kontaktov, i prechodu turistov je Jordánsko. Jedná sa o štát, ktorý do roku 1967 kontroloval Západný breh a jeho kontakty s miestnymi Palestínčanmi naďalej pretrvali. Jedná sa o krajinu, ktorá dodnes formálne spravuje najvýznamnejšie sväté miesta v arabskej časti Jeruzalema. Táto krajina bola zároveň prvou, ktorá

absorbovala veľké počty palestínskych utečencov po 1. izraelsko-arabskej vojne a ešte väčšmi po šesťdňovej vojne, a ktorí dnes tvoria významnú zložku populácie Jordánska (Čejka, 2015). Krajina sa aktívne podieľala a podieľa na bojkotovaní akýchkoľvek aktivít Izraela smerom k výstavbe osád, podporuje dvojštátne riešenie a likvidáciu židovských osád. Zároveň sa však jedná o krajinu, ktorá ako druhá arabská krajina v histórii uznala Izrael ako štát. Ďalšou krajinou, ktorá bola nútená prijať stovky tisíc Palestínčanov je Libanon. Táto nábožensky pomerne diverzifikovaná krajina sa tiež stavia proti výstavbe osád. Je však vnútorne značne rozdelená. Kresťanské skupiny obyvateľstva, ktoré počas občianskej vojny v Libanone podporoval Izrael, sa stavajú k otázke židovských osád a celkovo k Izraelu pomerne priateľsky. Naopak najradikálnejšie názory majú miestni šiitski moslimovia, ktorých reprezentuje militantné hnutie Hizballáh, ktorí odmietajú existenciu Izraela ako štátu, nie to ešte židovských osád. Ich cieľom je úplná likvidácia Izraela a samozrejme aj všetkého židovského osídlenia (Barak, 2017). Ďalšou krajinou, s ktorou má Izrael napäté vzťahy je Sýria. Krajina zmieta ná občianskou vojnou je pod vedením rodiny Assadovcov už od 60-tych rokov 20. storočia, pričom táto rodina je súčasťou menšinovej sekty alawitov, považovaných za odnož šiitskeho islamu v inak prevažne sunnitskej krajine. Práve náboženská príslušnosť vládnuceho klanu súčasného sýrskeho prezidenta B. Assada z neho robí dlhodobého spojenca Iránu – najväčšieho regionálneho súpera Izraela v súčasnosti. Politika Sýrie vo vzťahu k Izraelu je pomerne ostrá, podobne ako v prípade Iránu. Sýria dlhodobo odmieta uznať existenciu izraelských osád tak na Západnom brehu, rovnako ako aj na území Golanských výšín, ktoré jej Izrael obsadil a následne anektoval po šesťdňovej vojne a vystavoval na nich viacero židovských osád. Naviac, Sýria odmieta existenciu Izraela ako štátu (Čejka, 2015). Poslednou krajinou, ktorá s Izraelom susedí na juhu je Egypt. Egypt však ako pôvodne hlavný líder voči Izraelu nepriateľských arabských krajín zmenil po niekoľkých porážkach svoj postoj. Pod vedením prezidenta A. Sadata jednak zmenil strategického spojenca - namiesto Sovietskeho zväzu sa začal zblížovať so Spojenými štátmi, ktoré napokon pomohli sprostredkovať medzi oboma znepriatelenými krajinami mier. V roku 1978 Egypt ako vôbec prvá arabská krajina uznal existenciu štátu Izrael.

Egypt za to dostal späť územie Sinajského polostrova, ktoré Izrael okupoval od roku 1967 a na druhú stranu sa zriekol nárokov na pásmo Gazy, ktoré ovládal v rokoch 1949 - 1967. Po arabskej jari 2011 a turbulentnom období, ktoré zasiahlo Egypt, je v čele krajiny od roku 2014 prezident Sísí, ktorý sa snaží v oblasti bezpečnosti spolupracovať s Izraelom v boji proti Islamskému štátu na Sinaji a proti čoraz väčšiemu vplyvu Turecka ako regionálnej mocnosti vo východnom Stredomorí. No na druhej strane je Egypt zástancom dvojštátneho riešenia konfliktu medzi Izraelom a Palestínou a požaduje stiahnutie sa Izraela a jeho osád za hranice „zelenej línie“ z roku 1967.

Otázka židovských osád na Okupovaných územiach vyvoláva ohlas aj naprieč medzinárodnou scénou. Medzi tradičných zástancov tzv. dvojštátneho riešenia - Izraelský a Palestínsky štát vedľa seba - je Európska únia a tiež Spojené štáty americké, hoci v ich postojoch existujú zásadné rozdiely. Pre Spojené štáty ako tradičného spojenca Izraela je táto téma pomerne dôležitá. Počas úradovania prezidenta Donalda Trumpa však nastala zmena v rétorike smerom k dvojštátnemu riešeniu. Spojené štáty v tomto období obmedzili humanitárnu pomoc pre Palestínčanov, uznali Jeruzalem za hlavné mesto Izraela čím popreli jeden z bodov garancií OSN, ktoré boli sformulované pri vzniku Izraela a ktoré predpokladali rozdelenie pôvodného mandátneho územia OSN v Palestíne medzi dva štáty - židovský a arabský. Navyše viacero dôležitých amerických politických predstaviteľov odmietlo považovať židovské osady za nelegálne. Dňa 28. januára 2020 zverejnila americká administratíva mierový plán pre Palestínu a Izrael. Prezident Donald Trump oveľa viac ako jeho predchodcovia kládol dôraz na bezpečnosť a strategické záujmy Izraela. Základnými črtami mierového plánu bola akceptácia územných zmien. Tie prisudzovali Palestínčanom historicky najmenšie územie zo všetkých relevantných návrhov, ktoré kedy boli verejnosti v tejto veci predstavené. Palestínčanom by bolo prisúdených 70 % územia Západného brehu plus ako kompenzácia časť územia Izraela v Negevskej púšti a mimo hraníc Západného brehu. Otázka židovských osád sa mala riešiť ponechaním väčšiny židovských osád na Západnom brehu pod kontrolou Izraela. Vytvorili by sa teda akési navzájom oddelené palestínske enklávy vo vnútri Izraelského územia. Izrael

by tiež naďalej ovládal aj údolie Jordánu ako strategického územia na hranici s Jordánskom, čím by územie Palestíny stratilo spojenie so zahraničím a bolo by obklopené iba územím Izraela (TWH, 2020). Pre Palestínčanov by bol vybudovaný podzemný tunel, ktorý by spájal územie Pásmo Gazy so Západným brehom a podobne by boli prepojené aj navzájom oddelené enklávy (čo už je z časti aj dnes realitou). Z bezpečnostných aspektov možno spomenúť, že nový Palestínsky štát by bol plne demilitarizovaný. Štát Izrael by naďalej udržiaval kontrolu nad vzdušným priestorom a izraelské námorníctvo by malo právo blokovať vstup zakázaných tovarov do Palestíny aj po mori. Palestínsky štát by tiež nemal právo uzatvárať bezpečnostné dohody so žiadnym štátom alebo organizáciou, ktoré by mali nepriaznivý vplyv na bezpečnosť Izraela. Z ekonomických záležitostí možno podotknúť, že Spojené štáty by finančne podporili rozvoj regiónu sumou 50 miliárd dolárov pre viac ako 170 projektov. Veľká väčšina z 50 miliárd dolárov by bola určená pre Západný breh, menšia čiastka potom pre Gazu, Egypt, Jordánsko a Libanon. Cieľom takýchto finančných injekcií by malo byť zníženie nezamestnanosti v Palestíne z 31 % na jednocifernú hodnotu, dvojnásobné zvýšenie palestínskeho HDP, zvýšenie palestínskeho exportu na HDP zo 17 % na 40 %, vytvorenie milióna nových pracovných miest a tiež zníženie chudoby o 50 % (TWH, 2020). Tento návrh však vyvolal búrku nevôle naprieč arabskými krajinami, ktoré návrh okamžite odmietli. Arabská liga ho označila za nespravodlivý a podľa nej nenapĺňa práva Palestínčanov. Vysoký predstaviteľ Európskej únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku Josep Borrell odmietol časti návrhu, ktoré legitimizujú židovské osady na Západnom brehu. Pripomenul, že EÚ sa pridržá dvojštátneho riešenia konfliktu na základe hraníc spreď roku 1967. Nejednotný postoj však panuje vo vnútri Európy. Spojené kráľovstvo a Francúzsko naopak plán privítali a boli ochotní o ňom diskutovať. Problémom je aj fakt, že plán nezískal úplnú podporu ani v Izraeli, kde plán odmietajú ľavicové mimovládne organizácie a dokonca plán odmieta aj časť osadníckeho hnutia, ktoré požaduje úplnú anexiu celého Západného brehu Izraelom (Magid, 2020). S príchodom nového prezidenta Spojených štátov Joea Bidena z Demokratickej strany, ktorý presadzuje dvojštátne riešenie sa situácia

do istej miery zmenila. Výstavba nových bytových jednotiek pre židovských osadníkov sa opäť stretáva s neporozumením na strane USA, ktoré považujú osady za prekážku k vytvoreniu Palestínskeho štátu, čím blokujú obnovenie mierového procesu. Obnovila sa tiež pomoc pre palestínske obyvateľstvo zo strany Spojených štátov a zmenila sa tiež rétorika voči statusu Jeruzalema. Americká administratíva v súčasnosti vyvíja viaceré snahy obnoviť americký konzulát vo východnom Jeruzaleme čím nepriamo popiera Izraelskú tézu o nedeliteľnosti Jeruzalema ako hlavného mesta Izraela.

Záver

Otázka židovského osídlenia Západného brehu Jordánu ostáva naďalej veľmi horúcou a diskutovanou témou, ktorá priťahuje nielen dotknuté strany, ale aj širšiu svetovú verejnosť. S príchodom novej administratívy USA, ktorá v izraelsko-palestínskom konflikte častokrát zohrávala rolu mediátora budeme môcť v nadchádzajúcich rokoch sledovať nové trendy vývoja židovských osád. Problémom je, že v tomto spore neexistuje jednoduché riešenie. Odhliadnuc od ideologických či morálnych princípov správdzajúcich diskusie o vzniku týchto osád a ich rozširovaní, otázka ich ďalšieho fungovania, či naopak likvidácie je už teraz veľkým nielen "technickým" problémom. Pol milióna osadníkov predstavuje 6,5 % celkovej izraelskej populácie, ktorá má samozrejme značný vplyv na verejnú mienku a rozhodnutia izraelských vládnych orgánov. Na druhej strane sú samozrejme tri milióny Palestínčanov, ktorým bola pôda osád vyvlastnená, a ktorí sa musia tiesniť na ešte viac zmenšenom území, kde navyše majú vždy izraelské záujmy prednosť. Na záver nám zostáva len dúfať, že obe znepriatelené strany konfliktu si dokážu nájsť k sebe cestu a dokážu si sadnúť za rokovací stôl a predostrieť také návrhy, ktoré by do oblasti priniesli dlhodobý mier.

Literatúra

BARAK, O. 2017. State Expansion and Conflict: In and Between Israel/Palestine and Lebanon. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 978-1-108-41579-8

ČEJKA, M. 2015. Izrael a Palestína: minulosť, súčasnosť a směřování blízkovýchodního konfliktu. Praha: Barrister & Principal. ISBN 978-80-87474-

90-7

EFRAT, E. 2006. The West Bank and Gaza Strip: A geography of occupation and disengagement. New York: Routledge. ISBN 0-415-38545-8

ISRAEL CENTRAL BUREAU STATISTICS (ICBS). 2020. Population - Statistical Abstract of Israel 2020 - No.71. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.cb-s.gov.il/en/publications/Pages/2020/Population-Statistical-Abstract-of-Israel-2020-No-71.aspx>>

KLEIN-HALEVI, Y. 2020. Listy môjmu palestínskemu susedovi. Bratislava: Arimes. ISBN 978-80-99941-13-8

MAGID, J. 2020. Two top settler leaders accuse Trump of 'scamming' Israel with peace plan. The Times of Israel. [online]. [Citované: 27.5.2021] Dostupné na internete: 47 <<https://www.timesofisrael.com/settler-leaders-accuse-trump-of-scamming-israel-with-peace-plan/>>

MICHALÁK, T. 2020. Izraelské osady - následky okupácie Palestíny. In: HULÍNEK a kol. 2020. Historická revue. Bratislava: SAHI. s. 64-71

PALESTINE CENTRAL BUREAU STATISTICS (PCBS). 2019. Number of Settlers in the Israeli Settlements and Palestinian Population in the West Bank by Governorate, 2019. [online]. Dostupné na internete: <http://www.pcbs.gov.ps/Portals/_Rainbow/Documents/SETT4E-2019.html>

PEACE NOW. 2020. Number of settlers per year. [online]. Dostupné na internete: <<https://peacenow.org.il/en/settlements-watch/settlements-data/population>>

SACHAR, H. M. 2007. A History of Israel: From the Rise of Zionism to Our Time. New York: Alfred A. Knopf. ISBN 978-0-8041-5049-1

SHAFIR, G. 2017. A Half Century of Occupation: Israel, Palestine, and the World's Most Intractable Conflict. Oakland: University of California Press. ISBN 978-0-520-29350-2

TRUMP WHITE HOUSE ARCHIVES (TWH). 2020. Peace to Prosperity Plan: A Vision to Improve the Lives of the Palestinian and Israeli People. [online]. [Citované: 25.5.2021] Dostupné na internete: <<https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2020/01/Peace-to-Prosperity-0120.pdf>>

UNITED NATIONS OFFICE FOR THE COORDINATION OF HUMANITARIAN AFFAIRS (OCHA) OCCUPIED PALESTINIAN TERRITORY. 2020. West Bank access restrictions. [online]. [Citované: 30.10.2020] Dostupné na interne-

te: <https://www.ochaopt.org/sites/default/files/westbank_a0_25_06_2020_final.pdf?fbclid=IwAR0C_GW_4hPLj2cx4dbN5iMd5ejJfu1KCU>

Israeli settlements in the Palestinian West Bank - one of the causes of the long-standing conflict

Frederik Hirner, Daniel Gurňák

Abstract

This article offers a brief analysis of origin, development and current state of Israeli Jewish settlement on the occupied West Bank. Besides summary of the overall context of this phenomenon in terms of Israeli-Palestinian conflict, it deals with analysis of various demographic aspects of this settlement and also deals with issues of impact of this problem on internal and international political relations of Israel.